บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์งานวิจัย ซึ่งคณะนักวิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากเอกสารในรายงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์และเอกสารงานวิจัยเพิ่มเติม โดยแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 : แนวคิดเกี่ยวกับการผลิตและพัฒนาครู

1. นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการผลิตและพัฒนาครู
2. ลักษณะครูดี ครูชั้นวิชาชีพ
3. มาตรฐานการผลิตครู
4. หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏ พ.ศ. 2546
5. หลักสูตรผลิตครูของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยซิดนีย์
6. โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

ตอนที่ 2 : การจัดทำเกณฑ์มาตรฐานและตัวบ่งชี้

1. เกณฑ์/มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้
2. คุณสมบัติที่ดีของตัวบ่งชี้การดำเนินงาน
3. ประโยชน์ของตัวบ่งชี้การดำเนินงาน
4. การพัฒนาตัวบ่งชี้
5. มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
6. วัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์โรงเรียนในฝัน
7. เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา

ตอนที่ 3 : กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. ปรัชญาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
3. วัตถุประสงค์การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
4. ลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

5. รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
7. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
8. ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ตอนที่ 1 : แนวคิดเกี่ยวกับการผลิตและพัฒนาครู

คณะนักวิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มีประเด็นที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการกำหนดมาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู ดังนี้ (1) นโยบายของรัฐด้านการผลิตและพัฒนาครู (2) ลักษณะของครูดีครูชั้นวิชาชีพ (3) มาตรฐานการผลิตครู (4) หลักสูตรการผลิตครูของสถาบันราชภัฏ (5) หลักสูตรการผลิตครูของมหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย และ (6) โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

1. นโยบายของรัฐด้านการผลิตและพัฒนาครู

สืบเนื่องจากสภาพปัญหาและวิกฤตศรัทธาในอาชีพครูเป็นเหตุให้หน่วยงานของรัฐและนักการศึกษาต้องพิจารณาทบทวนสภาพปัจจุบันของการฝึกหัดครู พร้อมกับหาแนวทาง แก้ไข ตั้งแต่กระบวนการผลิต ไปจนถึงการพัฒนาครูประจำการให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะในการประกอบอาชีพตามมาตรฐานวิชาชีพในการนำแนวคิดดังกล่าวสู่การปฏิบัตินั้น ได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 7 มาตรา 52 - 53 ดังสาระสำคัญที่สรุปได้ดังนี้

มาตรา 52 "ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมให้มีระบบกระบวนการผลิตการพัฒนาครูให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับวิชาชีพครูและรัฐพึงจัดสรรงบประมาณ และจัดตั้งกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเพียงพอ" สำหรับมาตรา 53 นั้น ได้ระบุให้มีองค์กรวิชาชีพครูที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ กำกับดูแล การขยายเวลาในการศึกษาเล่าเรียนวิชาชีพครูทุก 4 ปี เป็น 5 ปีอีกด้วย การปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพครู ดังจะเห็นได้ว่ารัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการส่งเสริม สนับสนุนให้มี การปรับปรุง พัฒนากระบวนการผลิตและพัฒนาครูให้มีคุณภาพ เพื่อให้รัฐได้ครูใหม่และครูประจำการที่ดีมีคุณภาพได้ตาม

มาตรฐานวิชาชีพ สามารถพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและได้ผลผลิต คือ ผู้จบการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

2. ลักษณะของครูดี ครูชั้นวิชาชีพ

จากการศึกษานโยบายของรัฐด้านการผลิตและพัฒนาครู พบว่ารัฐต้องการครูดีมีคุณภาพตามมาตรฐานวิชาชีพ ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่มีการนำมาพิจารณาอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่ของความเป็นวิชาชีพและลักษณะของครูดี ครูชั้นวิชาชีพในประเด็นของความเป็นวิชาชีพนั้น สุรพล พุฒคำ (2547 : 24) ได้กล่าวไว้ว่า วิชาชีพมีคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ (1) การให้บริการแก่สังคม (Social service) ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงและจำเป็น (2) การใช้วิธีการแห่งปัญญา (Intellectual Method) ในการให้บริการ (3) ผู้ให้บริการจะต้องรับการศึกษาที่มีระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร (Long Period of training) (4) ความมีเสรีภาพใน การใช้วิชาชีพ (Professional Autonomy) ที่เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพ (5) ความมีจรรยาบรรณตามวิชาชีพ (Professional Ethics) และ (6) การมีสถาบันวิชาชีพ (Professional Institution) เป็นแหล่งกลางในการสร้างสรรค์จรรโลงมาตรฐานและช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการการเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งที่เป็นของนักเรียน ผู้ปกครอง สถานศึกษา และสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นในกระบวนการผลิตและพัฒนาครู จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของวิชาชีพ เพื่อให้ (1) ได้ครูดี ครูชั้นวิชาชีพ (2) วิชาชีพครูมีความเจริญก้าวหน้าได้มาตรฐาน (3) ยกระดับมาตรฐานผลผลิตให้มีคุณภาพสูงขึ้น สำหรับลักษณะของครูดี ครูชั้นวิชาชีพนั้น จากการศึกษาพบว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. มีคุณสมบัติทางวิชาชีพ (Professional Qualities) ได้แก่ (1) รู้ลึกและเชี่ยวชาญ สาขาวิชาที่ตัวเองสอนเป็นอย่างดี (2) มีความเข้าใจผู้เรียน (3) มีความเข้าใจในทฤษฎีและการปฏิบัติเกี่ยวกับหลักสูตร การเรียนรู้ จิตวิทยา การใช้กระบวนการต่างๆ ในการเรียนรู้ (4) มีความรู้ความเข้าใจในความรู้สาขาอื่น ๆ เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาที่สอน และวิชาอื่นๆ (5) มีหัวใจนักปราชญ์ (ชาญชัย อาจิณสมาฐาน 2538 : 34 – 40, เพิ่มวุธ บุบผามาตะบัว 2542 : 24)

2. มีคุณลักษณะส่วนตัวที่ดี เป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนได้ เช่น บุคลิกภาพดี มีคุณธรรมจริยธรรม กิริยาวาจา และความประพฤติดี เป็นต้น (ชาญชัย อาจิณสมาฐาน 2538 : 34 – 40, เพิ่มวุธ บุบผามาตะบัว 2542: 24)

3. เป็นคนทันสมัย มีวิสัยทัศน์ มีลักษณะมองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี รู้ทันการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการศึกษา จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ (เพิ่มวุธ บุบผามาตะบัว 2542 : 22 - 26, ปราณี บุญชุม 2546 : 15 - 24)

4. จัดกิจกรรมการเรียนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ กระตุ้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าความรู้ด้วยตัวเอง โดยใช้สถานการณ์ สื่อวัสดุท้องถิ่นเทคโนโลยี ที่ผู้สอนอำนวยความสะดวกให้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ร่วมผลิต นอกจากนี้ผู้สอนควรใช้การวัดและประเมินผลตามสภาพจริงด้วย (เพิ่มวุธ บุบผามาตะบัว 2542 : 22 - 26, ปราณี บุญชุม 2546 : 15 - 24)

5. มีการวางแผนและดำเนินการพัฒนาตนเอง และวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เช่น การเข้ารับการอบรมสัมมนา การศึกษาด้วยตนเอง การจัดทำวิจัยพัฒนาการเรียนรู้ การสร้างและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรวิชาชีพ เป็นต้น

จากลักษณะของครูดี ครูชั้นวิชาชีพที่ได้นำเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่าการผลิตครูชั้นวิชาชีพนั้นต้องคำนึงถึงมาตรฐานการผลิต หลักสูตรที่ใช้และโรงเรียนที่จะร่วมในการผลิตและพัฒนาวิชาชีพครูจึงจะช่วยให้ได้ครูดี ครูชั้นวิชาชีพได้ตามเป้าหมายมากขึ้น

3. มาตรฐานการผลิตครู

มาตรฐานการผลิตครู ในปี พ.ศ.2545 สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ ได้พิจารณาเห็นว่า การจะผลิตครูที่ดีมีมาตรฐานได้นั้นจะต้องมาจากกระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐานเช่นกัน โดยเฉพาะครูที่ผลิตจากสถาบันราชภัฏ จะต้องมีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จึงได้กำหนดมาตรฐานการผลิตครูขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติที่ดี มีประสิทธิภาพเกิดผลที่พึงประสงค์ มาตรฐานการผลิตครูที่กำหนดขึ้นนี้ประกอบด้วยมาตรฐานด้านบริหารจัดการ 6 มาตรฐาน สำหรับเป็นตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง และมาตรฐานด้านวิชาการ 8 มาตรฐาน สำหรับเป็นตัวกระบวนการที่เอื้อให้เกิดคุณภาพที่ต้องการ ดังนี้

3.1 มาตรฐานด้านการบริหารจัดการ

มาตรฐานที่ 1 มีนโยบายและกลยุทธ์ที่ใช้เป็นทิศทางการบริหารจัดการ สอดคล้องกับความต้องการครูของท้องถิ่นและประเทศ

มาตรฐานที่ 2 มีระบบประกันคุณภาพการผลิตครูที่จะสร้างความมั่นใจได้ว่าจะผลิตครูได้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของสังคม

มาตรฐานที่ 3 มีระบบบริหารจัดการการเงินที่ดีและมีประสิทธิภาพ

มาตรฐานที่ 4 มีระบบการบริหารงานบุคคลที่มุ่งพัฒนาคน และพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

มาตรฐานที่ 5 มีระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการผลิตและ พัฒนาครูที่เพียงพอและทันสมัย

มาตรฐานที่ 6 มีระบบบริหารจัดการทรัพยากรทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ

3.2 มาตรฐานวิชาการ

มาตรฐานที่ 7 นักศึกษา บัณฑิต มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

มาตรฐานที่ 8 มีหลักสูตรที่มีคุณภาพในแต่ละโปรแกรมวิชา

มาตรฐานที่ 9 คณาจารย์มีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามารถทางวิชาการ และพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

มาตรฐานที่ 10 มีกิจกรรมพัฒนานักเรียนเพื่อเสริมสร้างความเป็นคนดีและครูดี

มาตรฐานที่ 11 มีบริการนักศึกษาที่สนับสนุนการพัฒนาด้านวิชาการและเข้าสู่อาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐานที่ 12 มีกระบวนการเรียนการสอนที่เสริมสร้างปรีชาสามารถของนักศึกษาได้เต็มศักยภาพ

มาตรฐานที่ 13 มีกระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพที่เสริมสร้างความเป็นครูที่ดีและครูชั้นวิชาชีพ

มาตรฐานที่ 14 มีการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตของนักศึกษาก่อนสำเร็จการศึกษาและติดตามผลการใช้บัณฑิตอย่างต่อเนื่อง

4. หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2546

4.1 ปรัชญาของหลักสูตร

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2546 เป็นหลักสูตรผลิตครูชั้นวิชาชีพที่มีปรีชาสามารถ (Capability) ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา สามารถบูรณาการความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรมแห่งวิชาชีพไปสู่การจัดการศึกษาและพัฒนา

ผู้เรียนให้เป็นคนดี มีสติปัญญา ความสามารถและอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถเผชิญปัญหาหรือวิกฤตได้ด้วยสติปัญญา

4.2 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

ผลิตครูในมิติใหม่ที่เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ให้บัณฑิตครูมีคุณภาพ มีศักดิ์ศรีความเป็นครูตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูเป็นครูชั้นวิชาชีพที่มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีและคนเก่ง โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง โดยการผสมผสานภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเข้าด้วยกัน สร้างองค์ความรู้โดยการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การทำงาน การแก้ปัญหาและการเรียนรู้จากทีม

2. เน้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีทักษะและ ความรู้เฉพาะทาง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิชาชีพเป็นอย่างดี

3. มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นครูด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้และการได้รับแบบอย่างที่ดีจากผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาผู้เรียน

4.3 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์

บัณฑิตครุศาสตร์ที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรนี้ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. เป็นคนดี มีจุดมุ่งหมายของชีวิต มีหลักการในการดำเนินชีวิตเข้าถึงความงามและความดีของชีวิต มีพลังและความมุ่งมั่นในการพัฒนาตน และพัฒนาความก้าวหน้าของส่วนรวม รักชุมชนและท้องถิ่น สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

2. เป็นคนเก่ง มีความสามารถและทักษะในการใช้ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศอย่างน้อยสองภาษา มีความรักในการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหาสามารถเผชิญสถานการณ์และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

3. เป็นครูดี เข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน มีคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียนและบุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียนและสถานศึกษา เป็นผู้มีจริยธรรมแห่งวิชาชีพและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เป็นครูเก่ง มีปรีชาสามารถในการจัดการศึกษาและจัดการเรียนรู้ รอบรู้ และเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่ตนถนัด มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4 โครงสร้างของหลักสูตร

หลักสูตรนี้จัดการเรียนการสอนแบบชุดวิชาโดยมีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่ต่ำกว่า 171 หน่วยกิต โดยรวมฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี มีโครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วยกลุ่มชุดวิชาจำนวน 4 กลุ่ม

1. กลุ่มชุดวิชาศึกษาทั่วไป	ไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต
2. กลุ่มชุดวิชาชีพครู	ไม่น้อยกว่า 55 หน่วยกิต
3. กลุ่มชุดวิชาเฉพาะด้าน	ไม่น้อยกว่า 80 หน่วยกิต
4. กลุ่มชุดวิชาเลือกเสรี	ไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต

4.5 การจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแบ่งเป็น 4 กลุ่มชุดวิชา โดยมุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้เป็นสำคัญ ดังนี้

1. กลุ่มชุดวิชาศึกษาทั่วไป (General Education) กลุ่มชุดวิชานี้มีผลลัพธ์การเรียนรู้ คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีในฐานะที่เป็นคนไทยและประชากรของโลก โดยสามารถใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาต่างประเทศอื่นใดอีกหนึ่งภาษาเพื่อการสื่อสาร การค้นคว้า รู้ภูมิปัญญาไทย ท้องถิ่นและสากลเข้าบริบทชุมชนและสังคมโลก คิดและตัดสินใจได้อย่างมีวิจารณญาณใช้เทคโนโลยีในการศึกษาค้นคว้าและการทำงาน รวมทั้งพัฒนาตนเองและบริหารจัดการชีวิตได้อย่างเหมาะสม คือ ชุดวิชาในกลุ่มนี้มีจำนวน 30 หน่วยกิต คือ

รหัสวิชา	ชื่อชุดวิชา	หน่วยกิต
GEED101	การสื่อสารด้วยภาษาไทย Communication in Thai Language	5(2-4-3)
GEED102	การสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ Communication in English Language	5(2-4-3)
GEED103*	การสื่อสารด้วยภาษา ..... (ภาษาในเอซีย) Communication in ..... Language	5(2-4-3)
GEED104	การคิดและการพัฒนาตน Thinking and Personal Growth	5(2-4-3)
GEED105	มนุษย์กับสังคม Human Beings and Society	5(2-4-3)
GEED106	ชีวิตกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี Life Through Science and Technology	5(2-4-3)

* เลือกเรียน 1 ภาษา จากภาษาต่อไปนี้คือ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเกาหลี ภาษาเวียดนาม ภาษาเขมร ภาษาลาว ภาษาเมียนมาร์ ภาษามาเลเซีย

2. กลุ่มชุดวิชาชีพครู (Professional Courses) กลุ่มชุดวิชาชีพครูมีผลลัพธ์การเรียนรู้ ดังนี้ คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นครูดี มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาชีพครู มีจิตสำนึกของความเป็นครู มีจริยธรรมและคุณธรรมในวิชาชีพครู มีความสามารถในการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาหลักสูตร การออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความสามารถในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้ รู้จักธรรมชาติของผู้เรียนทั้งผู้เรียนปกติและผู้ที่เรียนที่มีความต้องการพิเศษ การพัฒนานวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ รวมทั้งการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู ซึ่งกลุ่มวิชาชีพครู ประกอบด้วย 2 ชุดวิชา คือ ชุดวิชาการศึกษาและชุดวิชาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ดังนี้คือ

2.1 ชุดวิชาการศึกษา (Education)

รหัสวิชา	ชื่อชุดวิชา	หน่วยกิต
EDUC101	การพัฒนาการศึกษาและหลักสูตร Education and Curriculum Development	5(2-4-3)
EDUC102	ธรรมชาติของผู้เรียน Nature of the Learner	5(2-4-3)
EDUC103	การจัดการเรียนรู้ Management of Learning	5(2-4-3)
EDUC104	นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ Learning Innovation	5(2-4-3)
EDUC105	การพัฒนาความเป็นครู Developing the Effective Teacher	5(2-4-3)
EDUC106	การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ Research for Learning Development	5(2-4-3)

3. ชุดวิชาเฉพาะด้าน (Specialization) กลุ่มชุดวิชานี้

ผลลัพธ์การเรียนรู้ดังนี้ คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รอบรู้วิทยาการในฐานะที่เป็นผู้สอนในสาระการเรียนรู้ที่ตนเองสนใจ เข้าใจสาระการเรียนรู้ที่สอนอย่างถ่องแท้ ตระหนักถึงคุณค่าของสาระการเรียนรู้ที่สอน มีระบบพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องและด้วยตนเองสามารถประยุกต์ความรู้ไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อใช้ในการประกอบวิชาชีพครูได้อย่างเหมาะสม

ชุดวิชาเฉพาะด้าน จัดโปรแกรมการศึกษาเป็น 2 ลักษณะ คือ วิชาเฉพาะด้านเดี่ยวหรือวิชาเอกเดี่ยว ซึ่งเลือกเรียนวิชาเฉพาะด้านเพียง 1 สาขาวิชาจำนวนไม่น้อยกว่า 80 หน่วยกิต และวิชาเฉพาะด้านคู่หรือวิชาเอกคู่ ซึ่งเลือกเรียน 2 สาขาวิชา สาขาวิชาละไม่น้อยกว่า 40 หน่วยกิต

ซึ่งวิชาเฉพาะด้านทั้ง 8 สาขาวิชา มีดังนี้

1. ภาษาไทย (Thai)
2. ภาษาอังกฤษ (English)

3. คณิตศาสตร์ (Mathematics)

4. วิทยาศาสตร์ (Science)

5. สังคมศึกษา (Social Studies)

6. ศิลปกรรม (Arts)

7. การศึกษาปฐมวัย (Early Childhood Education)

8. การศึกษาพิเศษ (Special Education)

4. กลุ่มชุดวิชาเลือกเสรี (Electives) กลุ่มชุดวิชาเลือกเสรี

ผลลัพธ์การเรียนรู้ดังนี้ คือ มุ่งพัฒนาครูให้รู้และเข้าใจในงานเฉพาะอย่าง ซึ่งผู้เรียนเลือกตามใจที่จะเรียนรู้ เพื่อสร้างเสริมให้การทำงานและคุณภาพชีวิตมีทักษะมีเจตคติที่ดีและมีความสุขในการทำงานมีความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ที่จะกำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4.6 แนวการจัดการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต พ.ศ.2546 เน้นพัฒนาปรีชาสามารถของผู้เรียน ปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง เรียนรู้ผ่านกิจกรรม ได้แก่ Team – based Learning, Work – based learning และ Problem based Learning ร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน สถาบันและชุมชน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของนักศึกษา กลุ่มนักศึกษาครู อาจารย์และพี่เลี้ยง เรียนรู้ด้วยตนเอง ได้แก่ Project – based learning วิจัยเพื่อปรับปรุงงาน ได้แก่ Research – based learning เรียนรู้ในสถาบันควบคู่กับการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน

4.7 การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

4.7.1 ความสำคัญของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการผลิตครูเพราะเป็นกระบวนการภาคปฏิบัติที่จะช่วยเสริมสร้างนักศึกษาครูให้เป็นผู้มีความรักความศรัทธาต่ออาชีพครู และมีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่พึงพอใจแก่หน่วยงานผู้ใช้ครู กระบวนการฝึกปฏิบัติต่างๆ ที่จะช่วยให้การผลิตครูมีคุณภาพที่พึงประสงค์ได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือ และความช่วยเหลือจากหน่วยงานผู้ใช้ครูอย่างจริงจัง เพราะหน่วยงานผู้ใช้ครูคือสถานที่ฝึกปฏิบัติ

เป็นแหล่งต้นแบบที่จะให้นักศึกษาครูได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง ควบคู่กับการเรียนรู้ภาคทฤษฎีจากสถาบันในทุก ๆ ขั้นตอน

4.7.2 จุดมุ่งหมายของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูกำหนดจุดมุ่งหมายหลักไว้ดังนี้ (คณะกรรมการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ, 2547: 3)

1. ให้นักศึกษาครูได้เรียนรู้จากการกระทำ โดยการฝึกปฏิบัติควบคู่กับการเรียนรู้ ทั้งในด้านเนื้อหาสาระและเทคนิควิธีอย่างต่อเนื่องจนเกิดความเข้าใจและความคล่องตัวในการปฏิบัติงานในหน้าที่ครู

2. ให้นักศึกษาครูได้ฝึกปฏิบัติกิจกรรมที่เสริมสร้างให้เกิดความรักและความศรัทธาในวิชาชีพครู รวมทั้งกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นครู เพื่อจะได้ยึดเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ครูให้ถูกต้องด้วยความมั่นใจต่อไป

3. เพื่อให้นักศึกษาครูได้ฝึกการบูรณาการประสบการณ์ที่ได้ศึกษาจากสถาบันไปใช้ในสถานการณ์จริงตามบทบาทและหน้าที่ครู

4.7.3 ประเภทของแหล่งฝึก

การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2546 จะต้องให้นักศึกษาฝึกประสบการณ์ในสถานการณ์จริง โดยจัดทั้งในกิจกรรมการเรียนตามชุดวิชาต่างๆ และชุดวิชาฝึกประสบการณ์วิชาชีพในแหล่งฝึกต่าง ๆ ดังนี้

1. การฝึกในสถาบันโดยความร่วมมือของเครือข่ายทั้งสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์กรเอกชน วัด และหน่วยงานอื่นๆ โดยเน้นผลลัพธ์ ดังนี้

1.1 ความรู้และปัญญาในการเป็นครูชั้นวิชาชีพ

1.2 การเสริมสร้างบุคลิกภาพ

1.3 การตื่นตัวในการเรียนรู้และการแก้ปัญหา

1.4 การทำงานเป็นทีม

1.5 ความเป็นผู้นำ

1.6 คุณธรรมจริยธรรมแห่งวิชาชีพ

1.7 การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

2. การฝึกนอกสถาบัน เป็นการฝึกในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการฝึกโดยใช้สถานศึกษาเป็นแหล่งฝึกการปฏิบัติงานจริงโดยมีจุดเน้น 4 ประการ คือ

2.1 การเรียนรู้การบริหารจัดการศึกษาและการดำเนินกิจการของสถานศึกษา

2.2 การเรียนรู้ธรรมชาติ การพัฒนาและการแก้ปัญหาของผู้เรียน

2.3 การเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาและการพัฒนานักเรียนในทุกด้าน

2.4 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาเป็นเวลา 1 ปี โดยเน้นการปฏิบัติการสอนในกลุ่มสาระที่เลือก 1 - 2 กลุ่มสาระ การวิจัยชั้นเรียน การปรับปรุงการสอน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร การทำหน้าที่สนับสนุนด้านการเรียนการสอนภายใต้การดูแลของครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์และมีความเป็นครูที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป

4.7.4 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2546 เน้นการปฏิบัติงานในหน้าที่ครู ภายใต้การนิเทศของอาจารย์ จากสถาบันผลิตครูและผู้ทรงคุณวุฒิวิชาชีพครูของสถานศึกษาหรือโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู ได้แก่ (1) ปฏิบัติการสอนในชั้นเรียน (2) การวิจัยในชั้นเรียน (3) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (4) งานบริการของโรงเรียน (5) การศึกษาชุมชน (6) อื่นๆ ที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ควรจัดให้นักศึกษาไปเรียนรู้และปฏิบัติงานในสถานศึกษาตั้งแต่ปีที่ 1 ถึงปีที่ 5

5. หลักสูตรผลิตครูของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยซิดนีย์

สำหรับหลักสูตรผลิตครู ระดับปริญญาตรี 5 ปี ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลียนั้นจากการศึกษาเอกสาร และการอบรมพบว่าหลักสูตรผลิตครู 5 ปี จะเป็นหลักสูตร 2 ปริญญา ผู้เรียนจะได้รับปริญญาทางการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาตรีสาขาศิลปศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์ หรือธุรกิจ เป็นต้น โครงสร้างของหลักสูตร ประกอบด้วย

1. วิชาการศึกษา 104 หน่วยกิต

2. กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในโรงเรียน

นอกจากนี้คณะนักวิจัย ผู้ได้รับทุนวิจัยส่วนหนึ่งได้มีโอกาสไปรับการอบรมการจัดการเรียนการสอนในคณะศึกษาศาสตร์ จากคณาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย เป็นเวลา 2 สัปดาห์ และได้พิจารณาเห็นว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพที่น่าสนใจจึงได้นำมาเสนอไว้ ณ ที่นี้

2.1 ประสบการณ์ในโรงเรียน	2 วัน ในรายวิชา	6 หน่วยกิต
2.2 ประสบการณ์วิชาชีพ 1	25 วัน	4 หน่วยกิต
2.3 ประสบการณ์วิชาชีพ 2	20 วัน	2 หน่วยกิต
2.4 Internship 1	20 วัน	2 หน่วยกิต
2.5 Internship 2	20 วัน	8 หน่วยกิต
3. วิชาเอก เนื้อหา		80 หน่วยกิต
หลักสูตรในโรงเรียน		20 หน่วยกิต
	รวม	108 หน่วยกิต

(เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตรการฝึกหัดครู 10 - 21 พฤษภาคม 2547)

ส่วนกระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพนั้น คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ได้กำหนด ดังนี้

1. มีหน่วยงานสำหรับจัดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ โดยเฉพาะมีหน้าที่ประสานกับทางโรงเรียน จัดส่งนักศึกษานอกโรงเรียน จัดหาและประสานกับอาจารย์นิเทศก์ติดตามผลการฝึกประสบการณ์และงานธุรการที่เกี่ยวกับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพด้วย

2. นักศึกษาจะได้รับการเตรียมความพร้อมสำหรับการฝึกสอนในรายวิชาต่างๆ ทั้งการสังเกตชั้นเรียน การศึกษางานในโรงเรียน การจัดทำแผนการเรียนรู้ การฝึกสอนกลุ่มเล็ก

3. นักศึกษาต้องกรอกแบบฟอร์ม แจ้งข้อมูลส่วนตัวและโรงเรียนที่จะออกไปฝึกสอน โดยทางหน่วยงานจะเป็นผู้ประสานและพิจารณากำหนดโรงเรียนให้เป็นไปตามต้องการของนักศึกษาให้มากที่สุด

4. นักศึกษาต้องออกไปประสานกับโรงเรียน เพื่อรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับวิชาและตารางที่รับผิดชอบสอน นโยบาย และแนวปฏิบัติของโรงเรียนก่อนการออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

5. นักศึกษาออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพตามจำนวนวันที่กำหนดในหลักสูตร (ประมาณ 60 วัน ตามข้อกำหนดของรัฐ)

6. งานสำคัญที่นักศึกษาต้องฝึกในโรงเรียนจะมี 4 งาน ได้แก่ จัดทำแผนการเรียนรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ตามแผนพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาตนเองไปสู่วิชาชีพครู

7. การนิเทศจะมีการนิเทศอยู่ 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการนิเทศทั่วไป โดยหัวหน้าโปรแกรมวิชา หรืออาจารย์อาวุโส ส่วนที่ 2 จะเป็นการนิเทศในชั้นเรียน จะเป็นอาจารย์ประจำจากโปรแกรมวิชา หรืออาจารย์พิเศษรายชั่วโมง หรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยจัดประสบการณ์วิชาชีพ ตามความจำเป็น นักศึกษาจะต้องได้รับการนิเทศทั่วไป 1 ครั้ง และนิเทศการสอน 1 - 2 ครั้ง

8. การประเมินผล อาจารย์พี่เลี้ยงจะประเมินร่วมกับอาจารย์นิเทศ และอาจารย์พี่เลี้ยงจะเป็นผู้รายงานผลการฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษา ในกรณีที่ผลการประเมินไม่สอดคล้องกัน จะมีการพูดคุย หารือกันระหว่างอาจารย์พี่เลี้ยง และอาจารย์นิเทศจนกว่าจะได้ข้อยุติ ประเด็นการประเมินจะเป็นงานหลักที่กำหนดให้และมีตัวบ่งชี้ย่อยสำหรับให้อาจารย์พี่เลี้ยงและอาจารย์นิเทศก์ประเมิน

6. โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู (Professional Development Schools)

แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการจัดการครุศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อให้โรงเรียนเครือข่ายการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิต พัฒนาครู บุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนการพัฒนาวิชาชีพครูโดยมีสภาเพื่อการรับรองครุศึกษาแห่งชาติ (National Council for Accreditation of Teacher Education) เป็นผู้ดูแลและพัฒนามาตรฐานโดยภาพรวม สำหรับข้อมูลประเด็นสำคัญเกี่ยวกับโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูที่ได้จากการศึกษา มีดังนี้ ความหมาย คุณลักษณะสำคัญ ความสำคัญของเกณฑ์มาตรฐาน ขั้นตอนการพัฒนามาตรฐาน องค์ประกอบของเกณฑ์มาตรฐาน มาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู และตัวอย่างโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

6.1 ความหมาย

โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ที่ทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสนับสนุนการเตรียมครู และการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียน อาจารย์ในมหาวิทยาลัยและบุคลากรทางการศึกษา โดยใช้แนวคิดกระบวนแบบสืบเสาะ (Inquiry)

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 (2546 : 2 - 3) กล่าวถึงวิชาชีพครูไว้ว่าวิชาชีพครู หมายถึง วิชาชีพทางการศึกษาที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ รวมทั้งการรับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาปฐมวัย การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน และการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการสนับสนุนการศึกษาให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศและการบริหารการศึกษาในหน่วยงานต่าง ๆ

6.2 คุณลักษณะสำคัญ

1. เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้การสนับสนุนนักศึกษาครู การพัฒนาอาจารย์ในบริบทที่มุ่งตอบสนองความต้องการของผู้เรียน

2. โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีวิสัยทัศน์ เกี่ยวกับการเรียนการสอนร่วมกันโดยใช้องค์ความรู้จากการวิจัยและการปฏิบัติ (Accountability) ตนเองและสาธารณะในการรักษามาตรฐานระดับสูงของนักเรียน นักศึกษาครู อาจารย์และบุคลากรอื่นๆ ในการไปสู่เป้าหมาย ผู้ร่วมงาน PDS จะสร้างบทบาท ความรับผิดชอบโครงการใหม่และใช้แหล่งข้อมูลให้เกิดประโยชน์ในลักษณะที่ต่างออกไปจากเดิมและ ผู้ร่วมงาน PDS มีข้อตกลงที่จะจัดโอกาสการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกันให้กับทุกคน และเตรียมนักศึกษาครูและอาจารย์ให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักเรียนที่แตกต่างกันได้ ผู้ร่วมงาน PDS จะทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สร้างความสัมพันธ์และข้อตกลงไปสู่เป้าหมายร่วมกันจะมีการพัฒนายุทธศาสตร์ บทบาทและความสัมพันธ์ใหม่ เพื่อสนับสนุนงาน เขาจะก้าวไปสู่การนำงานของโรงเรียนร่วมไปสู่งานปกติของแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการสนับสนุนของความคาดหวังและเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันและในขั้นการพัฒนาที่ก้าวหน้าที่สุด คือ การทำงาน

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ร่วมกันของ PDS จะมีผลต่อการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติในระดับเขต มลรัฐและระดับชาติ

6.3 ความสำคัญของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

1. โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะเป็นสถานที่ที่นักการศึกษาในโรงรียนและมหาวิทยาลัยจะได้ร่วมกันลดช่องว่างของการวิจัยและการปฏิบัติ การเตรียมการด้านวิชาชีพและสภาพความเป็นจริงในการปฏิรูปโรงเรียน

2. นักเรียน นักศึกษาครูและคณาจารย์ จะได้ประโยชน์ในการมีโอกาสที่จะเรียนรู้บริบทการทำงานร่วมกันของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

6.4 ความสำคัญของเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

เหตุผลของการพัฒนามาตรฐาน มีดังนี้

1. NCATE ตระหนักว่าการเป็นผู้ร่วมงาน PDS มีศักยภาพที่จะสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

2. หุ้นส่วนของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะรับผิดชอบต่อนักเรียนและบุคลากรทางการศึกษาร่วมกัน โดยการผสมผสานความเชี่ยวชาญและทรัพยากรไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

3. หุ้นส่วนของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะต้องแสดงความรับผิดชอบ (Accountability) ต่อตนเองและสังคมในการรักษาระดับมาตรฐานของนักเรียน นักศึกษาครู อาจารย์ และบุคลากรอื่น ๆ

4. หุ้นส่วนของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะต้องสร้างบทบาทความรับผิดชอบโครงสร้างใหม่ และใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ในลักษณะที่ต่างกันออกไป

5. หุ้นส่วนของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพมีข้อตกลงร่วมกันในการเปิดโอกาสการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกันให้กับทุกคน และเตรียมนักศึกษาครูและอาจารย์ให้สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของนักเรียนได้

6.5 ความสำคัญของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูเป็นสถานที่นักการศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยจะได้ร่วมกันลดช่องว่างระหว่างการวิจัยและการปฏิบัติ การเตรียมบุคลากรทางการศึกษากับความเป็นจริงในการปฏิรูปโรงเรียน

371.12
ท118ร
ค.2

140088

เหตุผลในการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูของประเทศสหรัฐอเมริกา มี 5 ข้อ ดังนี้

1. สภาพเพื่อการรับรองครุศึกษาแห่งชาติ NCATE ตระหนักว่าการทำงานร่วมกันของเครือข่ายโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูนั้นจะมีศักยภาพมากพอในการสนับสนุนการพัฒนามหาวิทยาลัยและโรงเรียนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2. มาตรฐานจะเป็นสิ่งที่สนับสนุนการทำงานร่วมกันของเครือข่ายโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู มาตรฐานที่จัดทำขึ้นนี้จะมีแนวทางในการพัฒนาเพื่อช่วยให้ผู้ที่ทำงานร่วมกับโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู สามารถพัฒนาไปสู่ระดับการพัฒนาต่อไปได้

3. การจัดทำมาตรฐานและแนวทางการพัฒนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในกระบวนการประเมินผลให้ได้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับการทำงานของแต่ละหน่วยไปยังกลุ่มผู้ร่วมงาน / หุ้นส่วนของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

4. มาตรฐานที่จัดทำขึ้นนี้สามารถนำไปใช้ในการยกย่องเชิดชูเกียรติ การให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูของผู้พัฒนานโยบายระดับชาติ มลรัฐและท้องถิ่นได้ ทั้งยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่คุณภาพของครูได้เช่นกัน

5. มาตรฐานนี้จะใช้ในการทำและประเมินงานวิจัยที่มีคำถามวิจัยเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้ร่วมงานของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูได้

6.6 การพัฒนามาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

การพัฒนามาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูของ NCATE เป็นไปตามขั้นตอน ดังนี้

1. กลุ่มตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) การสัมภาษณ์ (Interview) นำข้อมูลที่ได้มาอภิปรายสะท้อนผลจัดทำต้นร่างเกณฑ์มาตรฐาน

2. นำเกณฑ์มาตรฐานไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง (Field test) เป็นเวลา 3 ปี เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับสถานการณ์จริงของเกณฑ์มาตรฐาน ความเชื่อมโยงกับระดับเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู เพื่อนำไปจัดทำแนวทางการพัฒนาและเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำเกณฑ์มาตรฐานไปใช้ โดยมีตัวแทนผู้ร่วมงานของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู ที่มีความแตกต่างกันในด้านบริบทและระดับการพัฒนา จำนวน 20 คน เข้าร่วมการทดสอบครั้งนี้

3. กลุ่มโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูที่เข้าร่วมโครงการจะต้องทำการศึกษาตนเอง (Self Study) และอีก 16 แห่ง เป็นแหล่งรับการตรวจเยี่ยมของกลุ่มตัวแทนเป็นเวลา 4 วัน กลุ่ม ตัวแทนนี้จะต้องจัดทำรายงานการตรวจเยี่ยมทุกครั้ง ในการตรวจเยี่ยมจะใช้การสนทนากลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลจะวิเคราะห์ข้อมูลจากรายงานการศึกษาตนเอง และรายงานการตรวจเยี่ยม ขั้นตอนนี้จะมีผลต่อการพิจารณาทบทวนมาตรฐานและกระบวนการประเมิน

4. นำผลจากการตรวจสอบภาคสนาม มาปรับแต่งเกณฑ์มาตรฐานประเด็นที่เรียนรู้และปรับแต่งเกณฑ์มาตรฐาน เช่น (1) การจัดตั้งกลุ่มหุ้นส่วนโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีความสนใจร่วมกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ข้อตกลงที่เท่าเทียมกัน (2) กระบวนการสืบเสาะ เป็นสิ่งที่ต้องบูรณาการกับการเรียนรู้ของนักเรียนและบุคลากรทางการศึกษา (3) การเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของงานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู (4) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดในบริบทของการนำไปใช้ในสภาพจริง (5) ในการพัฒนาโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู กลุ่มผู้ร่วมงานจากแต่ละฝ่ายจะต้องไม่มีกรอบของตนเองมาเป็นอุปสรรค (6) ต้องมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร เวลาและความรู้ (7) ในงานจะมีผู้ร่วมงานหลักคืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยและครูในโรงเรียนที่ทำงานร่วมกันและผู้ร่วมงานในสถาบันแต่ละฝ่ายเป็นผู้สนับสนุนการทำงาน (8) จะต้องมีการขยายชุมชนแห่งการเรียนรู้ออกไปยังบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และพบว่าความร่วมมือของคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งจำเป็นในการเตรียมนักศึกษาครูด้านวิชาการและการฝึกปฏิบัติย่อย (9) โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะมีบทบาทสำคัญในการผลิตครู พัฒนาบุคลากรทางการศึกษาและการปฏิรูปโรงเรียนและเป็นหน่วยรักษามาตรฐานด้านหลักสูตร การเรียนรู้ของนักเรียนและมาตรฐานสถาบัน (10) การทำงานร่วมกันของโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู จะทำให้เกิดพลังเพื่อการปรับเปลี่ยนนโยบายและการดำเนินงานภายในหน่วยงาน การพัฒนาการเรียนการสอนของนักเรียน นักศึกษาครู และบุคลากรทางการศึกษา แต่ที่เป็นผลสูงสุดคือการกำหนดนโยบายระดับท้องถิ่น มลรัฐและระดับชาติ

6.7 โครงการของมาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูที่สภาเพื่อการรับรองครุศึกษาแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (NCATE) จัดทำขึ้นมี 5 มาตรฐานในแต่ละมาตรฐานจะมี

จำนวนประเด็นย่อยที่โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะต้องดำเนินการแตกต่างกัน ในแต่ละประเด็นย่อยจะมีการกำหนดสิ่งที่โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูจะต้องมีและดำเนินการ 4 ระดับ คือ ระดับเริ่มต้นเป็นการบอกหรือระบุ ความเชื่อ แนวคิด ข้อตกลง แผนงาน จุดเริ่มต้นในนโยบายของโรงเรียน ระดับที่ 2 เป็นขั้นการพัฒนาเป็นขั้นการเริ่มดำเนินกิจกรรมตามพันธกิจ หรือข้อตกลงร่วมกันในการเป็นโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู ระดับที่ 3 ขั้นสู่มาตรฐาน มีการบูรณาการพันธกิจของผู้ร่วมงานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู เข้าไปในงานปกติของหน่วยงาน มีการสนับสนุนจากหน่วยงาน เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและระดับที่ 4 ขั้นการเป็นผู้นำเป็นขั้นที่โรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครูสามารถดำเนินงานจนเป็นผลสำเร็จ มีความต่อเนื่องและมีชิ้นงานเป็นที่ประจักษ์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการกำหนดนโยบาย การดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับเขต มลรัฐ และประเทศชาติ

เกณฑ์มาตรฐาน 5 ข้อ ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 ชุมชนการเรียนรู้ (2) ความรับผิดชอบและการประกันคุณภาพ (3) ความร่วมมือ (4) ความเสมอภาคและความแตกต่าง และ (5) โครงสร้างทรัพยากรและบทบาท

6.8 กรณีตัวอย่างจากต่างประเทศในโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

6.8.1 มหาวิทยาลัยอินเดียน่า (University of Indiana, 1998,) ได้อธิบายถึงคณะครุศาสตร์ของมหาวิทยาลัยอินเดียน่าได้มีส่วนร่วมมือกับโรงเรียนของรัฐทั่วทั้งมลรัฐอินเดียน่าที่จะสร้างโปรแกรมใหม่เพื่อเตรียมครูอันจะเป็นผลประโยชน์ต่อทั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งครูและอาจารย์นั่นเอง โปรแกรมนี้เรียกว่าโปรแกรมที่เรียนรู้เพื่อสอนและสอนเพื่อเรียนรู้ ซึ่งลักษณะเฉพาะของโปรแกรมเรียนรู้เพื่อสอนและสอนเพื่อเรียนรู้ (LT / TL Program) มีดังต่อไปนี้คือ

1. ร่วมมือกับกลุ่มโรงเรียนเพื่อพัฒนาวิชาชีพที่คัดสรรแล้ว
2. มีโครงสร้างของกลุ่มที่มีลักษณะร่วมกัน เพื่อจะให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันและก่อให้เกิดชุมชนผู้เรียนรู้
3. การสอนนั้นจัดขึ้นเป็นทีมระหว่างอาจารย์มหาวิทยาลัยและครูโรงเรียน
4. ประสบการณ์จริงจากสนามเป็นสาระสำคัญของโปรแกรม

5. รายวิชาที่ได้รับการบูรณาการข้ามสาขาวิชา และเน้นประสบการณ์จากภาคสนาม ซึ่งเรียกว่า PDS นั้น

6.8.2 มหาวิทยาลัยเคนตักกี้ (University of Kentucky, 1998,) http : //www.uky.edu /Education/PDS/historical.html) ได้อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของโรงเรียน เพื่อพัฒนาวิชาชีพนั้น เกิดขึ้นจากคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นในปี 1997 ทั้งๆ ที่หลักการนี้ตั้งขึ้นมาร่วมทศวรรษหนึ่งแล้ว โดยเรียกชื่อว่า Holmes Group ทั้งนี้ กลุ่มนี้เป้าหมายหลัก ๆ อยู่ 5 ประการ คือ

1. เพื่อทำให้การพัฒนาครูอาจารย์ที่สติปัญญาสูง
2. เพื่อยอมรับความแตกต่างในความรู้ทักษะ การอุทิศตนการศึกษา การให้ประกาศนียบัตร และการทำงานของครูซึ่งหลากหลาย
3. สร้างมาตรฐานของการเข้าสู่วิชาชีพโดยการสอน และข้อกำหนดต่าง ๆ ทางการศึกษาที่มีความเกี่ยวเนื่องกับลักษณะวิชาชีพ และสามารถที่จะยืนหยัดบนรากฐานนั้นได้อย่างสมเหตุสมผล
4. เพื่อเชื่อมโยงสถาบันอุดมศึกษากับโรงเรียน
5. เพื่อให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ดียิ่งขึ้นสำหรับครูที่จะทำงานและเรียนรู้

6.8.3 มหาวิทยาลัยของรัฐโอริกอน (University of Oregon State,1998, file:///A //pdsoreg.html) ได้อธิบายถึง มหาวิทยาลัยของรัฐโอริกอน นั้นมีภารกิจที่จะจัดโปรแกรมพัฒนาครูอาจารย์ก่อนเข้าสู่วิชาชีพ และมีการพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่อง รวมทั้งโปรแกรมที่ให้ปริญญาและทำ การวิจัยเพื่อส่งเสริมให้เกิดชุมชนทางการศึกษา วิธีการหนึ่งที่มหาวิทยาลัยนี้ปฏิบัติอยู่ก็คือ ร่วมมือ เป็นพันธมิตรกับโรงเรียนของรัฐ พันธมิตรเหล่านี้นำไปสู่การออกแบบพัฒนาและทำงานร่วมกันในศูนย์เพื่อพัฒนาวิชาชีพ หรือ (PDS Sites) นิยามของ PDS ก็คือการร่วมมือเป็นพันธมิตรระหว่าง ผู้ร่วมวิชาชีพทางครู ผู้ให้บริการชุมชนและธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งมีการอุทิศตนร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดความเจริญงอกงามพัฒนาและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้เรียน เป้าหมายของ PDS มีอยู่ทั้งหมด 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการทางวิชาชีพตลอดชั่วอายุของครูอาจารย์ผู้สอน
2. พันธมิตรของผู้ซึ่งมีส่วนร่วมได้เสียในกระบวนการศึกษา

3. การพัฒนานโยบายเพื่อเอื้ออำนวยให้มีการนำเอาความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

4. ก่อให้เกิดการเตรียมครูในบริบทที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย เตรียมนักเรียนและโปรแกรมในลักษณะที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย เช่นเดียวกัน

5. เตรียมตัวที่จะให้นักศึกษาในอนาคตนั้นสามารถทำงานร่วมกันในฐานะเป็นพันธมิตรกับกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ได้ดี

6.8.4 มหาวิทยาลัยมิชิแกน (University of Michigan,1998, fille:///A//pds. MSU,html) ได้อธิบายถึง มหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้มีโครงการร่วมมือระหว่างโรงเรียนชุมชน และมหาวิทยาลัย (Willow Run Community Schools) โรงเรียนเพื่อการพัฒนาวิชาชีพของมหาวิทยาลัยมิชิแกนนี้เป็นพันธมิตรระยะยาวระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียน ซึ่งอุทิศตนร่วมกัน เพื่อ

1. ก่อสร้างการสาธิตในศูนย์ เพื่อที่จะให้เด็กๆ ทุกคนบรรลุสัมฤทธิ์ผลของความเป็นเลิศทางการศึกษา

2. ปรับปรุงโปรแกรมก่อนและระหว่างการศึกษา เพื่อสอนและพัฒนาครู อาจารย์เพื่ออนาคต

3. ทำให้บุคลากรทั้งในโรงเรียนและในมหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการสอนและการเรียนรู้โดยนำเอาผลของการปรับปรุงการศึกษามาใช้จริง

เป้าหมายของโครงการนี้มีดังต่อไปนี้ คือ

1. จัดตั้งให้ Edmondson Middle School เป็นโรงเรียนตัวอย่างเพื่อการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนทุกคน

2. เพื่อปรับปรุงคุณภาพการฝึกหัดครู และการให้บริการของครู ณ มหาวิทยาลัยมิชิแกน

3. เพื่อพัฒนาและนำเอาวิธีการที่มีประสิทธิภาพไปปฏิบัติในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างครูของ Edmondson และอาจารย์ของมหาวิทยาลัยมิชิแกนและนักศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย

4. เพื่อประเมินและแผ่ขยายผลการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอนการจัดองค์กรและการจัดการ การให้การศึกษาเชิงวิชาชีพ การวิจัยเกี่ยวกับความร่วมมือและมโนทัศน์เกี่ยวกับโรงเรียนเพื่อพัฒนาวิชาชีพ การวิจัยและพัฒนานั้น เป็น

กระบวนการแก้ปัญหาหรือบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาโดยทำการวิจัยและทำการพัฒนาควบคู่กันไป เป็นลำดับขั้นตอน ดังในแผนภูมิ 2.1

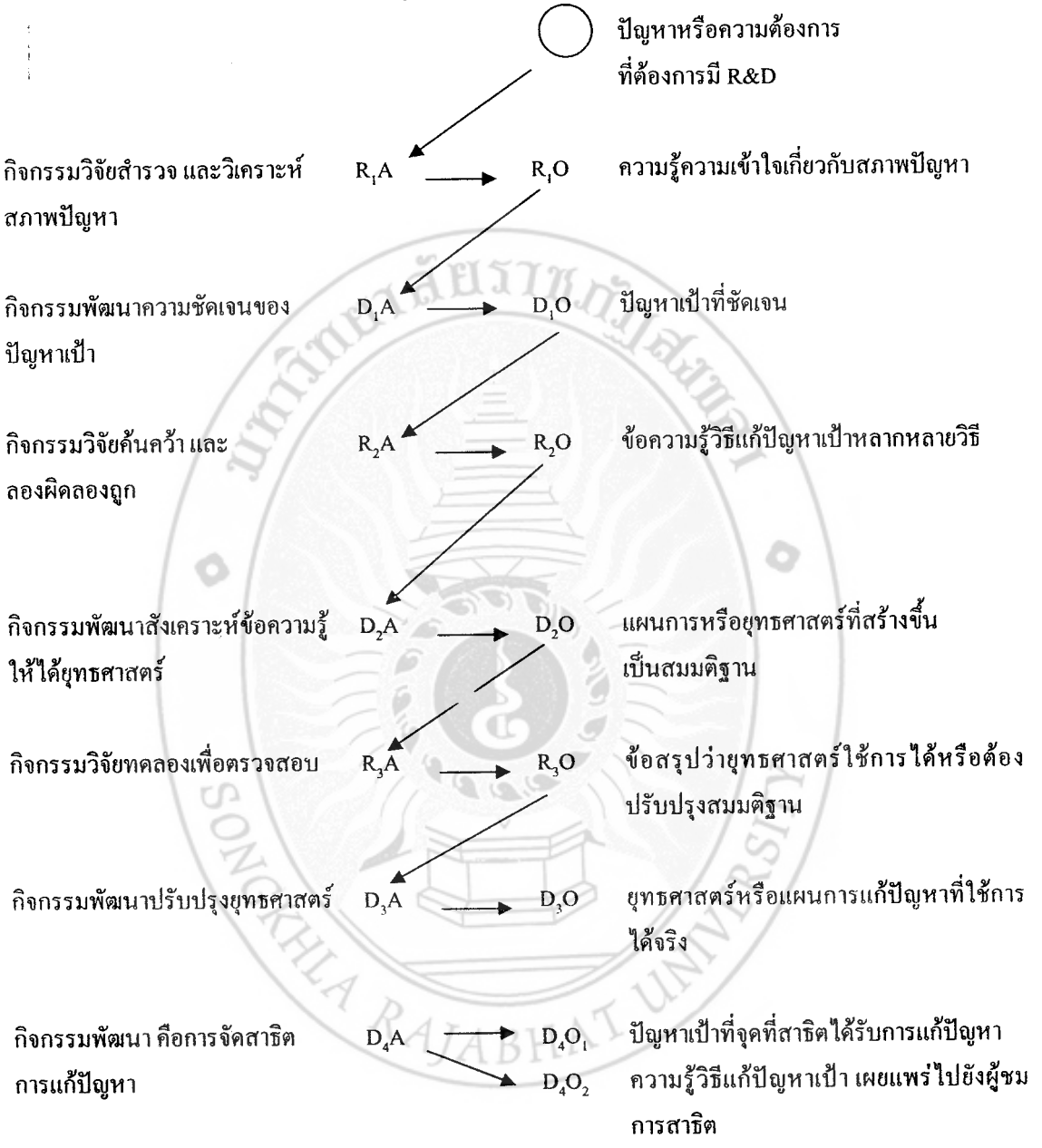

แผนภูมิที่ 1 : ลำดับขั้นตอนของกระบวนการวิจัยและพัฒนา (RA คือ Research Activity, RO คือ Research Outcome, DA คือ Development Activity, Do คือ Development Outcome, ตัวเลข คือ ลำดับที่ และลูกศร คือ นำไปสู่)

จากแผนภูมิ 2.1 กระบวนการวิจัยและพัฒนาสำหรับเรื่องหนึ่งเรื่องใด อาจประกอบด้วยหลายขั้นตอน คือ

R_1A คือ กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 1 เป็นการศึกษาสำรวจเชิงวิเคราะห์ เพื่อทราบข้อมูลสภาพจริงของปัญหาทุกข์ร้อน หรือความต้องการพัฒนา ได้ผลเป็น R_1O ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาหรือความต้องการพัฒนาสำหรับเรื่องนั้น

D_1A คือ กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 1 เป็นการพัฒนาประเด็นความคิดโดยอาศัยข้อมูล R_1O_1 ได้ผลเป็น D_1O = เป็นประเด็นปัญหาเป้าที่ชัดเจน สำหรับจะหาทางแก้ไขต่อไป

R_2A คือ กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 2 เป็นการศึกษาเชิงสำรวจวิเคราะห์ในประเด็นปัญหาเป้าโดยเฉพาะ และศึกษาทฤษฎี แนวคิด และตัวอย่างกรณีอื่น ๆ อันจะช่วยให้ได้ข้อความรู้เกี่ยวกับวิธีแก้ปัญหาเป้า ได้ผลเป็น R_2O คือ ข้อความรู้วิธีแก้ปัญหาเป้า ซึ่งยังเป็นข้อความรู้ที่หลากหลาย

D_2A คือ กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 2 เป็นการพัฒนาวิธีแก้ปัญหาเป้า โดยสังเคราะห์มาจาก R_2O ขั้นนี้ย่อมต้องมีการเลือกวิธีที่คิดว่าดีที่สุดเท่าที่สภาพการณ์จะอำนวย ได้ผลเป็น D_2O คือ วิธีอันชาญฉลาด สำหรับใช้แก้ปัญหาเป้าที่อาจเรียกว่า "ยุทธศาสตร์การพัฒนา" โดยที่ในขั้นนี้ยังเป็นสมมติฐานอยู่

R_3A คือ กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 3 เป็นการวิจัยแบบทดลอง เพื่อตรวจสอบว่า D_2O ใช้แก้ปัญหาได้จริง ได้ผลเป็น R_3O คือ ข้อความรู้เกี่ยวกับการนำ D_2O มาใช้ ว่าใช้ได้จริงหรือไม่ บกพร่องจุดใดถ้าพบว่าข้อบกพร่องมากหรือใช้การไม่ได้ ต้องวนกลับไปทำ R_2A และ D_2A อีกครั้งเพื่อให้ได้ D_2O อันใหม่

D_3A คือ กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 3 เป็นการใช้ความรู้ R_3O เพื่อสรุปให้ได้วิธีการหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ผ่านการทดลองแล้ว ผลเป็น D_3O คือ วิธีการพัฒนาหรือยุทธศาสตร์การพัฒนา ที่ผ่านการทดลองแล้ว ซึ่งอาจจะเหมือนกับ D_2O หรืออาจจะปรับปรุงขึ้นเล็กน้อย

D_4A คือ กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 4 เป็นการจัดการสาธิตวิธีใช้ D_3O ในการแก้ปัญหาเป้า ได้ผลเป็น D_4O_1 D_4O_2 คือตัวปัญหา ณ จุดสาธิตได้ถูกแก้ไข และผู้มาชมการสาธิตได้รับความรู้เพื่อนำไปแก้ปัญหาของตนต่อไป

เป็นที่น่าสังเกตว่ากระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบที่แสดงในแผนภาพ เป็นการตัดตอนมาจากกระบวนการที่แท้จริงซึ่งอาจจะมีเหตุการณ์บางอย่างก่อนหน้า R_1A และภายหลัง D_4O ได้อีก

ตอนที่ 2 : การจัดทำเกณฑ์มาตรฐานและตัวบ่งชี้

จากการศึกษาพบว่า นักการศึกษาจะแยกเกณฑ์ (Criterion) และมาตรฐาน (Standard) เป็นคนละตัวกัน ดังนี้

1. เกณฑ์/มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้

เกณฑ์ (Criteria) หมายถึง ระดับหรือมาตรฐานที่ถือว่าเป็นความสำเร็จของการดำเนินงานหรือผลการดำเนินงาน เกณฑ์จึงเป็นตัวตัดสินคุณภาพของการปฏิบัติหรือผลที่ได้รับ เกณฑ์อาจได้มาจากมาตรฐานทางวิชาชีพ มาตรฐานการกระทำ หรือระดับความคาดหวังที่พึงประสงค์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น มาตรฐานที่กำหนดโดยเชี่ยวชาญ ความต้องการที่แท้จริงของผู้รับบริการ ค่านิยมของสังคม เป็นต้น ซึ่งเกณฑ์สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ เกณฑ์สัมพันธ์ (Relative Criterion) และเกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criterion) โดยเกณฑ์สัมพันธ์เป็นเกณฑ์ที่พัฒนามาจากประสบการณ์ในการเปรียบเทียบผลระหว่างโครงการหรือ เปรียบเทียบกับผลที่เคยทำมาแล้วหรือเปรียบเทียบกับปกติวิสัย (Norm) ของการจัดโครงการทั่วไปสำหรับเกณฑ์สัมบูรณ์เป็นเกณฑ์ที่พัฒนามาจากหลักเหตุผลเกี่ยวกับมาตรฐานของสิ่งนั้นหรือความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับมาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับหรือคุณภาพของสิ่งนั้นอันเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ

มาตรฐาน (Standard) หมายถึง ระดับที่ปฏิบัติที่แสดงถึงความสำเร็จอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ตัวอย่างเช่น มาตรฐานการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายของเด็กไทยคะแนน 80% ถือเป็นเกณฑ์มาตรฐาน การสอนได้ใบขับขี่รถยนต์ มาตรฐานของการปฏิบัติในวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น (ศิริชัย กาญจนวาสี อ้างถึงใน เรือเอกหญิงอาทิตยา ดวงมณี, 2540 : 53)

ตัวบ่งชี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2530 อ้างถึงใน สมเกียรติ ทานอก 2539 : 11) ได้ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่า หมายถึง ตัวที่แสดงสภาวะ หรือชี้สถานการณ์ที่เกิดขึ้น หรือเปลี่ยนแปลงไปโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งดัชนี

สามารถวินิจฉัย และช่วยชี้ บทบาทหน้าที่รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานขององค์ประกอบต่างๆ ของการจัดการศึกษาในช่วงเวลาและระดับที่ต้องการวัดหรือตรวจสอบ

ศิริชัย กาญจนวาสี (2537 อ้างถึงในสมเกียรติ ทานอก 2539 : 11) ได้ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่า หมายถึงตัวประกอบ ตัวแปร หรือค่าที่สังเกตได้ซึ่งใช้บ่งบอกสถานภาพหรือสะท้อนลักษณะการดำเนินงานหรือผลการดำเนินงานตัวบ่งชี้เป็นสิ่งที่มีความผูกพันกับเกณฑ์และมาตรฐาน ซึ่งใช้เป็นตัวตัดสินความสำเร็จ หรือคุณค่าของการดำเนินงานหรือผลการดำเนินงานที่ได้รับ

Johastone (1981 อ้างถึงใน สมเกียรติ ทานอก 2539 : 11) ได้ให้ความหมายว่าตัวบ่งชี้หมายถึง สารสนเทศที่บ่งบอกปริมาณเชิงสัมพัทธ์ หรือสภาวะของสิ่งที่มุ่งวัดในเวลาใดเวลาหนึ่ง ตัวบ่งชี้ไม่จำเป็นต้องบ่งบอกสภาพที่เจาะจงหรือชัดเจน แต่จะบ่งบอกหรือสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการ หรือทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ รวมทั้งบ่งบอกถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต ซึ่งตัวบ่งชี้อาจเป็นสิ่งที่บ่งบอกอย่างคร่าว ๆ ถึงสภาวะหรือสถานการณ์ที่เราสนใจเข้าไปตรวจสอบ

จากการศึกษาประเภทของตัวบ่งชี้ พบว่าตัวบ่งชี้ที่นำมาใช้ในการพัฒนาของตัวบ่งชี้ของมาตรฐานโรงเรียนร่วมพัฒนาวิชาชีพครู ได้มากที่สุด คือตัวบ่งชี้การดำเนินงาน (Performance Indicators = Pls) ซึ่ง เรือเอกหญิงอาทิตยา ดวงมณี (2540 : 16) ได้ให้ความหมายของตัวบ่งชี้การดำเนินว่า หมายถึง ข้อมูลเชิงประจักษ์หรือค่าทางสถิติที่เปรียบเสมือนเครื่องมือวัด และตัวชี้บอกถึงกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานว่าเป็นไปตามภารกิจและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงไร เป็นการให้ข้อมูลสำหรับผู้บริหารเพื่อประสิทธิภาพในกระบวนการตัดสินใจ และการคาดการเพื่อการวางแผนในอนาคต

บทบาทของตัวบ่งชี้การดำเนินงาน Me Daniel (1996 อ้างถึงใน เรือเอกหญิงอาทิตยา ดวงมณี 2540 : 16) กล่าวว่า ตัวบ่งชี้การดำเนินงานมีบทบาทสำคัญ 5 ประการ คือ

1. การติดตามภารกิจ (Monitoring) เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจภายในสถาบัน

2. การประเมินผล (Evaluation) การดำเนินงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงไร

3. การเป็นบทสนทนา (Dialogue) ที่ทรงคุณค่าในการติดต่อสื่อสารให้เป็นไปอย่างมีความหมาย แสดงให้เห็นถึงการดำเนินภารกิจของสถาบันที่เป็นอยู่

4. การเป็นเหตุเป็นผล (Rationalization) ที่มีบทบาทต่อกระบวนการวางแผนของสถาบัน

5. การจัดสรรทรัพยากร (Resource Allocation) ให้เป็นไปอย่างมีระบบมีเหตุผล

2. คุณสมบัติที่ดีของตัวบ่งชี้การดำเนินงาน

จากการศึกษาของเรือเอกหญิงอาทิตยา ดวงมณี (2540 : 18) พบว่าตัวบ่งชี้การดำเนินงานควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. มีความเป็นกลาง (Neutrality) ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดีต้องปราศจากการลำเอียง (Bias) ในกรณีที่เป็นการประเมินผลจากกิจกรรม โครงการ หรือแผนงานประเภทเดียวกัน แต่การจัดทำโดยหน่วยงานที่แตกต่างกัน

2. สามารถสะท้อนสภาพที่สมดุล (Balanced Perspectives) ได้ตัวบ่งชี้การดำเนินงานหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง สามารถรวบรวมเอาสิ่งที่แตกต่าง และสิ่งที่น่าสนใจขององค์ประกอบหลายอย่างมานำเสนอได้อย่างเหมาะสม ชัดเจน

3. มีความเป็นปรนัย (Objectivity) การตัดสินใจเกี่ยวกับค่าของตัวบ่งชี้ควรขึ้นอยู่กับสภาพที่เป็นอยู่ หรือคุณสมบัติของสิ่งที่ประเมิน (สุชาติ ประสิทธิ์อัฐสินธุ์, 2536 อ้างถึงใน เรือเอกหญิงอาทิตยา ดวงมณี 2540 : 18)

4. มีความไวต่อความแตกต่างของตัวบ่งชี้ (Sensitivity) ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดีควรมีความสามารถในการวัดความแตกต่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้อง โดยการจัดทำมาตรวัดให้เห็นถึงระดับมากน้อยของสิ่งที่ควรจะวัดให้ชัดเจน

5. สะดวกและง่ายต่อการทำความเข้าใจ (Meaningfulness & Interpretability) ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดีต้องให้ค่าการวัดที่มีจุดสูงสุดและต่ำสุดง่ายต่อการทำความเข้าใจให้ความตรงเชิงเผชิญหน้า สามารถสื่อความได้ดี

6. มีความถูกต้องในเนื้อหาของตัวบ่งชี้ที่นำมาใช้ในการประเมินผล การปฏิบัติงาน (Content Validity)

7. มีความเหมาะสมทางเทคนิค และความถูกต้องในการสร้างตัวบ่งชี้ (Technical Adeauaey and contrucet Validity) กล่าวคือ ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดีควรมาจากข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ทางสถิติ หรือมาจากการรวมตัวแปรที่เหมาะสม

8. มีมาตรฐานที่เหมาะสมในการเปรียบเทียบ (Appropriate Standent for Comparison) ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดีควรมีการกำหนด ระดับที่พึงประสงค์ของกระบวนการและความสำเร็จที่ชัดเจน สอดคล้องกับช่วงระยะเวลาดำเนินการที่เปลี่ยนไป ประเด็นนี้จะช่วยให้ผู้บริหารประเมินการทำงานขององค์กรต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ใช้เปรียบเทียบระหว่างองค์กรที่มี ภารกิจคล้ายคลึงกันได้

9. มีอำนาจต่อรองทางนโยบาย (Ploey Leverage) ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดีควรมีน้ำหนักมากพอที่จะมีผลต่อการกำหนดนโยบายในทางปฏิบัติได้ กล่าวคือ สามารถระบุและให้แนวทางในการแก้ไขจุดบกพร่องได้อย่างถูกต้อง

10. มีความสอดคล้องกับพันธกิจของสถาบัน (Relvanee to Institutional mission statements) ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดีควรสอดคล้องกับแผนและนโยบายระดับชาติ พันธกิจของสถาบันช่วยติดตามภารกิจของสถาบันระหว่างสถาบันได้

11. มีความสามารถในการแสดงข้อมูลช่วงเวลา (Time Series) ตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ดี ควรสามารถแสดงความเป็นไปในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบการดำเนินงานเป็นระยะๆ ได้ (เรือเอกหญิงอาทิตยา ดวงมณี ; 2540 : 20)

3. ประโยชน์ของตัวบ่งชี้การดำเนินงาน

1. ตัวบ่งชี้การดำเนินงานจะช่วยลดความซ้ำซ้อนในเรื่องต่างๆ ได้ด้วยการนำมาสรุปเป็นเงื่อนไขที่มีความชัดเจน มีเกณฑ์หรือระดับการวัดที่แน่นอนที่จะทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์

2. ตัวบ่งชี้การดำเนินงานใช้เป็นแนวทางในการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม สำหรับเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบคุณภาพ ประสิทธิภาพของการดำเนินงานด้านต่างๆ ภายในสถาบัน

3. ตัวบ่งชี้การดำเนินงาน สะท้อนให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบจากภายนอก และประสิทธิภาพในการติดตามผลการดำเนินงาน

4. การพัฒนาตัวบ่งชี้

จากการศึกษาพบว่าการพัฒนาตัวบ่งชี้มี 2 วิธีการใหญ่ๆ ได้แก่ (1) การจัดกลุ่มตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับสภาวะที่ต้องการจะแสดงโดยยึดหลักเหตุผลทางทฤษฎีแล้วดำเนินการจัดลำดับความสำคัญของตัวแปรเหล่านั้นตามหลักเกณฑ์เพื่อสังเคราะห์ตัวแปรขึ้นเป็นตัวบ่งชี้ และ(2) หลักเกณฑ์ทางสถิติเป็นพื้นฐานในการสร้างตัวบ่งชี้ (เรือเอกหญิง อาทิตยา ดวงมณี, 2540 : 25)

5. มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

มาตรฐานด้านผู้เรียน

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

ตัวบ่งชี้

1. มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตนตามระเบียบและหลักธรรมเบื้องต้นของแต่ละศาสนา
2. ซื่อสัตย์สุจริต (และมีจรรยาบรรณในวิชาชีพสำหรับระดับอาชีวศึกษา)
3. มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม
4. ประหยัด (ใช้สิ่งของและทรัพย์สินทั้งของตนเองและส่วนรวม อย่างประหยัดและคุ้มค่า)

มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย

ตัวบ่งชี้

1. เคารพและรับฟังคำแนะนำของพ่อแม่ ญาติ และผู้ใหญ่
2. รักษาสิทธิเสรีภาพของตนเองและเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
3. มีความรู้และปฏิบัติตนตามกฎหมาย ไม่เป็นปัญหาของสังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
4. ร่วมกิจกรรมในการพัฒนาสถานศึกษาและท้องถิ่น
5. รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ตัวบ่งชี้

1. รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและตระหนักถึงผลกระทบต่อตนเองและสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

2. ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และมีส่วนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า

มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์

ตัวบ่งชี้

1. สามารถจำแนกประเภทข้อมูล เปรียบเทียบและมีความคิดรวบยอด

2. สามารถประเมินค่าความน่าเชื่อถือของข้อมูลรู้จักพิจารณาข้อดี - ข้อเสีย ความถูก - ผิด ระบุสาเหตุ - ผล ค้นหาคำตอบ เลือกวิธีและมีปฏิภาณในการแก้ปัญหาและตัดสินใจได้อย่างสินติ และมีความถูกต้องเหมาะสม

3. มีความคิดริเริ่ม มีจินตนาการ สามารถคาดการณ์และกำหนดเป้าหมายได้

มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

ตัวบ่งชี้

1. มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มประสบการณ์/กลุ่มวิชา/หมวดวิชาที่สำคัญไม่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ (คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศาสตร์ คอมพิวเตอร์ และวิชาเฉพาะสาขาสำหรับอาชีวศึกษา)

2. มีความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสาร

มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ตัวบ่งชี้

1. มีความกระตือรือร้น สนใจการเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล

2. รักการอ่าน สามารถใช้ห้องสมุด แหล่งความรู้และสื่อต่างๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษา

3. สามารถสรุปประเด็นจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ได้อย่างถูกต้องด้วยตนเอง

มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนเห็นคุณค่าและภูมิใจในภูมิปัญญาไทย ศิลปะ และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย

ตัวบ่งชี้

1. รู้จักท้องถิ่น รักและร่วมพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
2. มีความรู้ ความเข้าใจภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะภูมิปัญญาของท้องถิ่น และนำมาใช้ได้
3. ชื่นชมและสืบสานศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นและของไทย

มาตรฐานที่ 8 ผู้เรียนรู้จักตนเอง พึ่งตนเองได้ มีบุคลิกภาพที่ดี

ตัวบ่งชี้

1. รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของตนเอง และพยายามปรับปรุงตนเอง
2. เป็นตัวของตัวเอง มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมและให้เกียรติผู้อื่น
3. รู้กาละเทศะในการใช้คำพูด กิริยามารยาท และการแต่งกาย
4. สามารถกำหนดเป้าหมาย แนวทาง ตัดสินใจ และแก้ปัญหาของตนเองได้ (เฉพาะระดับมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา)

มาตรฐานที่ 9 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

ตัวบ่งชี้

1. สามารถทำงานตามลำดับขั้นตอนและผลงานมีประสิทธิภาพ
2. ขยัน อดทน ละเอียดรอบคอบในการทำงาน พัฒนางาน สามารถทำงานอย่างมีความสุข และภูมิใจในผลงานของตนเอง
3. สามารถทำงานเป็นทีม (ช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ ให้ความร่วมมือ ยอมรับฟังความคิดเห็นและความสามารถของผู้อื่น ร่วมรับผิดชอบผลงานของกลุ่ม
4. มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

มาตรฐานที่ 10 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

ตัวบ่งชี้

1. มีน้ำหนัก ส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน
2. มีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์มาตรฐาน
3. ร่าเริงแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับครู เพื่อน และบุคคลทั่วไป
4. รู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตัวเองไม่ให้เกิดอุบัติภัย

มาตรฐานที่ 11 ผู้เรียนปลอดจากสิ่งเสพย์ติดให้โทษและสิ่งมอมเมา

ตัวบ่งชี้

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษของสิ่งเสพย์ติดและสิ่งมอมเมา
2. ไม่เสพสิ่งเสพย์ติดและปลอดจากสิ่งมอมเมา และไม่แสวงหาผลประโยชน์

มาตรฐานที่ 12 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย ด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา

ตัวบ่งชี้

1. มีความชื่นชมและร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา

มาตรฐานด้านกระบวนการ

มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีการจัดองค์กรโครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็นระบบ ครบวงจร ให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา

ตัวบ่งชี้

1. มีการจัดองค์กร/โครงสร้างการบริหารชัดเจน
2. มีปรัชญา แผนพัฒนา/ธรรมนูญสถานศึกษา แผนการดำเนินงานของสถานศึกษา และตัวชี้วัดความสำเร็จ
3. มีการปฏิบัติตามแผน
4. มีการนิเทศ ติดตาม ประเมินผล เปรียบเทียบกับเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง
5. มีระบบข้อมูลสารสนเทศครบถ้วน ถูกต้อง ตรงกับความต้องการและทันต่อการใช้งาน
6. มีการบันทึกและรายงานผลการประเมิน
7. มีการนำข้อมูลและผลการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจและปรับปรุงงาน

มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา

ตัวบ่งชี้

1. ผู้บริหารและครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนในการร่วมกันจัดการศึกษา

2. มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจให้บุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนเห็นความสำคัญในการจัดการศึกษาร่วมกัน

3. มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสถานศึกษาต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

4. ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษา

มาตรฐานที่ 15 สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้

1. จัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย

2. จัดระบบป้องกันให้สถานศึกษาปลอดสารพิษ สิ่งเสพย์ติด อาชญากรรม และอบายมุข

3. จัดระบบสาธารณูปโภคที่ดี

4. จัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครู และบุคลากรอย่างเพียงพอ และจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 16 สถานศึกษาส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร/ครู ตามความจำเป็นและเหมาะสม อย่างสม่ำเสมอ

ตัวบ่งชี้

1. จัดครูเข้าสอนตรงตามสาขาวิชา หรือความถนัด หรือความรู้ ความสามารถ

2. ครูได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับเรื่องที่ใช้สอนหรือปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลง

3. ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

มาตรฐานที่ 17 สถานศึกษามีการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับหลักสูตร ความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น

ตัวบ่งชี้

1. มีการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

2. มีการจัดแนวการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร ความต้องการของผู้เรียน/ท้องถิ่น และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ให้สามารถเชื่อมโยงแก้ปัญหาท้องถิ่นได้และนำไปปฏิบัติได้จริง

มาตรฐานที่ 18 สถานศึกษาจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้

1. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย เหมาะสม กับธรรมชาติของผู้เรียน

2. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และคิดสร้างสรรค์

3. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ แสวงหาคำตอบ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

4. มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยี และสื่อที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

5. มีการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกและส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมของผู้เรียน

6. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาสุนทรียภาพอย่างครบถ้วนทั้งด้านดนตรี ศิลปะ และกีฬา

7. ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อกลุ่มร่วมกัน

8. มีการประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง

9. มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรักสถานศึกษาของตน และมีความกระตือรือร้นในการไปเรียน

มาตรฐานด้านปัจจัย

มาตรฐานที่ 19 ผู้บริหารมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี

ตัวบ่งชี้

1. ผู้บริหารมีอุทิศตนให้กับการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2. ผู้บริหารมีความเมตตา กรุณา มีความรับผิดชอบ ยุติธรรม ซื่อสัตย์

3. ผู้บริหารมีการครองตนที่ดี ไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข สิ่งเสพย์ติด

มาตรฐานที่ 20 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการ

ตัวบ่งชี้

1. ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง
2. ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้อง
3. ผู้บริหารมีความเป็นประชาธิปไตย

มาตรฐานที่ 21 ครูมีวิญญาณความเป็นครู มีคุณธรรม จริยธรรม

ตัวบ่งชี้

1. ครูมีความเอื้ออาทร เข้าใจ และเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมกัน
2. ครูมีมนุษยสัมพันธ์ ควบคุมอารมณ์ได้ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. ครูมีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา อุทิศตนให้กับการพัฒนาผู้เรียน
4. ครูวางตนเหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องความประพฤติบุคลิกภาพ
5. ครูมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู

มาตรฐานที่ 22 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้

1. ครูรู้เป้าหมายของหลักสูตรและเป้าหมายการจัดการศึกษา
2. ครูมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร จัดทำแผนและกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. ครูมีความรู้ความสามารถในการประเมินผลการเรียนการสอนและการนำผลการประเมินมาใช้พัฒนาคุณภาพ

มาตรฐานที่ 23 ครูมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ คิดวิเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

ตัวบ่งชี้

1. ครูมีนิสัยรักการแสวงหาความรู้และข่าวสารข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาพัฒนาการเรียนการสอน

2. ครูมีความสามารถในการศึกษา วิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

3. ครูมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขสถานการณ์ได้

มาตรฐานที่ 24 ครูมีคุณวุฒิ/ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบและมีครูเพียงพอ

ตัวบ่งชี้

1. ครูมีความถนัด/ความเชี่ยวชาญตรงกับงานที่ปฏิบัติ

2. มีจำนวนครูตามเกณฑ์

มาตรฐานที่ 25 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ตัวบ่งชี้

1. มีหลักสูตรและเนื้อหาสาระของหลักสูตรที่เหมาะสม สอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษา และความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น

2. มีสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 26 สถานศึกษามีอาคาร สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกตามเกณฑ์

ตัวบ่งชี้

1. มีอาคาร สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกตามเกณฑ์

มาตรฐานที่ 27 ชุมชน/ผู้ปกครองมีศักยภาพในการสนับสนุนการจัดและการพัฒนาการศึกษา

ตัวบ่งชี้

1. ผู้ปกครองมีความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานและเป็นแบบอย่างที่ดี

2. ชุมชน/ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษาและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานศึกษา

6. วัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์โรงเรียนในฝัน (Strategic Objectives)

นักเรียน

1. เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คิดวิเคราะห์

นักเรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้ เรียนเป็น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์

2. มีทักษะการดำรงชีวิต มั่นในตนเอง

นักเรียนมีทักษะในการดำรงชีวิต มีคุณธรรม มั่นใจในตนเอง และกล้าแสดงออก

3. มีความเป็นไทย

นักเรียนมีความเป็นไทย มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีศิลปวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน

1. โรงเรียนธรรมาภิบาล

โรงเรียนมีระบบบริหารจัดการที่ดี มีบรรยากาศและวัฒนธรรมการปฏิบัติงานแบบกัลยาณมิตรผนึกพลังสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ มีเอกลักษณะอันโดดเด่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนา

2. สร้างโอกาสและดูแล ช่วยเหลือนักเรียน

โรงเรียนให้บริการทางการศึกษาได้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย และดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริมนักเรียนตามศักยภาพอย่างทั่วถึง

3. บูรณาการกระบวนการเรียนรู้

โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นเน้นการบูรณาการการเรียนรู้และการดำรงชีวิต

4. ประกันคุณภาพ

โรงเรียนเพิ่มระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาสูงขึ้น เป็นที่ยอมรับของชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง

การเรียนรู้และการพัฒนา

1. ความเป็นมืออาชีพ

ครู ผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา บุคลากรทางการศึกษา และผู้เกี่ยวข้องมีความรู้ความสามารถ และจิตวิญญาณในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2. E – School

โรงเรียนเพิ่มศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

งบประมาณและทรัพยากร

1. ภาคี เครือข่าย

โรงเรียนมีระบบเครือข่าย ผู้เชี่ยวชาญ พี่เลี้ยง ศึกษานิเทศก์ ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2. คุ้มค่า

โรงเรียนมีทรัพยากรที่เหมาะสม ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

แผนที่กลยุทธ์ (Strategy Map)

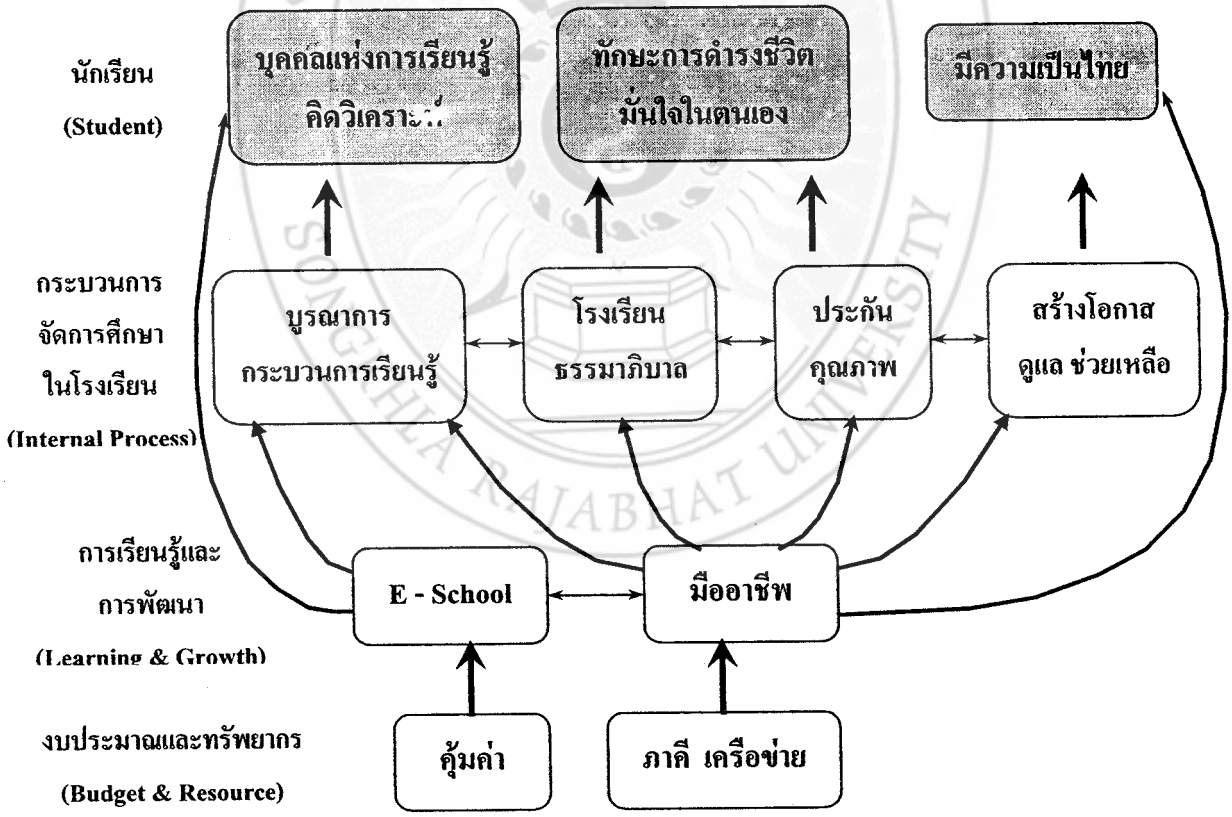

7. เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ.2537

มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ

มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียน

มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ

มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง

มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ

มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน

มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ

มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์

มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน

มาตรฐานที่ 11 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

ตอนที่ 3 : กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545, อ้างถึงในศศิธร นันทิยานนท์ และคณะ 2547 : 9) กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) ไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะ 3 ประการ ที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน คือ

1. เป็นการค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่จำเป็น เช่น ข้อมูลความจริงปัญหาเชิงพัฒนาที่จะต้องแก้ไข สมมติฐานสำหรับการทดสอบต่อไป แผนงานดำเนินงานสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหาและการติดตามประเมินผลการพัฒนาแก้ไขปัญหา

2. เป็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น ผู้ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและผู้ได้รับผลลัพธ์ของการวิจัย

3. เป็นการปฏิบัติการในการดำเนินชีวิตจริงมิใช่เป็นการจำลองจากชีวิตจริงมาเพื่อการวิจัยอย่างที่มักกระทำกันในห้องทดลองของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ผู้เข้ามี

ส่วนร่วมในการวิจัยจะต้องเอาการดำเนินชีวิตที่ตนกระทำอยู่เป็นปรกติธรรมดา มาเป็น "เดิมพัน" และจะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมครั้งนี้

ได้มีให้ผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน (สุวรรณา ไชยะธน, 2547) ซึ่งพอสรุปได้ว่า วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้วยนับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการการช่วยให้ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหา หรือการส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการรวมทั้งการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน กล่าวคือ เป็นการวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหา วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล โดยทุกขั้นตอนมีสมาชิกในกลุ่มเข้าร่วมด้วย มีผู้ให้คำนิยามการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ 3 ประการคือ

1. การศึกษาอย่างเป็นระบบที่มีการเก็บข้อมูล ร่วมมือดำเนินการสะท้อนภาพ" ประเมินตนเอง วิเคราะห์และรับผิดชอบ โดยผู้มีส่วนร่วมในการศึกษา (McCutcheon and Jung 1900 : 148)

2. รูปแบบของการศึกษาที่รับผิดชอบโดยผู้มีส่วนร่วมในสถานการณ์ทางสังคมเพื่อปรับเหตุผลและความถูกต้องของการจัดทำแผนปฏิบัติงานด้านสังคมหรือด้านการศึกษาของชุมชนของตนเองพร้อม ๆ กับทำความเข้าใจกับการดำเนินงานและสถานการณ์ของชุมชนในการปฏิบัติงานตามแผนนั้น (Kermis and McTaggert 1900 : 5)

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดทั้งการมีจิตสำนึกรับผิดชอบของประชาชนในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา และเกิดความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางสังคมของนักวิจัยด้วยการร่วมมือกัน ในกรอบปฏิบัติที่ยอมรับได้ของทั้งสองฝ่าย (Rapport 1970 : 499 as cited in McKean 1901 : 1)

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า มีประเด็นสำคัญ 4 เรื่อง คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้มีส่วนร่วม (Empowerment of Participants) ความร่วมมือผ่านการมีส่วนร่วม (Collaboration Through participation) การได้มาซึ่งความรู้ (Acquisition Of Knowledge) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) กระบวนการที่นักวิจัยใช้

ดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลตามประเด็นทั้ง 4 ข้างต้น คือ การวางแผน การกระทำ การสังเกต และการสะท้อนข้อมูล

2. ปรัชญาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการ "วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม" เป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อหรือปรัชญาเกี่ยวกับตัวมนุษย์บางประการอันได้แก่ (ศศิธร นันทิยานนท์ และคณะ 2547 : 11-12)

1. ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนร่วมของประเทศ การทรุดโทรมหรือเสียหายของชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่ง หมายถึง ความเสียหายส่วนหนึ่งของประเทศ ดังนั้น การที่นักวิจัยจากภายนอกจะกระทำการใด ๆ กับชุมชน เสมือนที่กระทำกับ "หนูตะเภา" หรือ "วัตถุสำหรับการวิจัย" (Research Object) ตามอำเภอใจ โดยที่สมาชิกในชุมชนไม่มีส่วนร่วมด้วยย่อมไม่เป็นการสมควร เพราะนักวิจัยจะไม่สามารถรับผิดชอบต่อผลที่ตนกระทำกับชุมชน

2. ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์เป็นของตนที่อาจไม่เหมือนกับแห่งอื่น ๆ ที่นักวิจัยเคยรู้จักมาและอาจไม่เหมือนกับที่กล่าวไว้ในตำราเชิงทฤษฎีที่นักวิจัยได้เล่าเรียนมา ดังนั้นนักวิจัยจากภายนอกจะถือว่าความรู้และประสบการณ์ของตนมีมากพอสำหรับจะกระทำกับชุมชนย่อมไม่สมควร

3. สมาชิกแต่ละคนของชุมชนท้องถิ่นนอกจากจะได้รับการปกป้องตามหลัก "สิทธิมนุษยชน" แล้วยังเป็นผู้มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถมีคุณงามความดีจึงควรได้รับการปฏิบัติอย่างผู้มีเกียรติ

4. มนุษย์ทุกคนมีความสามารถโดยธรรมชาติในระดับหนึ่งที่จะร่วมคิดร่วมวางแผน เพื่อสร้างสรรค์อนาคตที่ดีของตนเองและของกลุ่มของตน

5. มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์ไม่อาจเจริญรุดหน้าได้มากนักโดยลำพังตนเองที่แยกจากหมู่คณะ มนุษย์จึงจำเป็นต้องร่วมมือกันสร้างความเจริญของชุมชนท้องถิ่นของตนควบคู่ไปกับความเจริญของเอกัตตบุคคล

6. สิ่งที่เรียกว่า "ความน่าเชื่อถือ" สำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนั้นจะใช้เกณฑ์จากภายนอกหรือจากตัวแบบทางความคิดเชิงทฤษฎีในตำราเพียงด้านเดียวหาพอไม่จำเป็นต้องใช้เกณฑ์ของความเห็นชอบจากสมาชิกในท้องถิ่นด้วยเป็นสำคัญ เพราะเป็น

เรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตของเขาและเขาเองก็มีความรู้มีประสบการณ์ในระดับหนึ่ง สำหรับจะใช้ตัดสินว่าอะไรควรอะไรไม่ควร

7. "ความยั่งยืน" ของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ก็คือ ความคงทนอยู่อย่างถาวรของทั้งปัจจัยนำเข้ากระบวนการ และผลผลิต ตามแนวคิดเชิงระบบ ดังนั้นการมี PAR เป็นกระบวนการต่อเนื่องและถาวรในชุมชนท้องถิ่นใด จึงเท่ากับมีปัจจัยนำเข้า และกระบวนการที่ยั่งยืนซึ่งจะส่งผลให้เกิดผลผลิต คือ ความเจริญที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นนั้น

3. วัตถุประสงค์การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีจุดประสงค์ ดังต่อไปนี้ (ศศิธร นันทิยานนท์ และคณะ 2547 : 10)

1. เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล ตลอดจนประเด็นปัญหาเชิงพัฒนา และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนของตน มิใช่รอคอย นักวิจัยและนักพัฒนามาจากภายนอกมาดำเนินงานในตน

2. เพื่อให้ได้ข้อมูลความจริงที่เป็นจริงและแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมหรือมี "ความพอดี" กับสภาพบริบทชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นซึ่งสัมผัสกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นของตนเองมาตลอด ย่อมรู้จักสภาพของชุมชนท้องถิ่นของตนดีกว่าบุคคลภายนอก

3. เพื่อให้มีการขับเคลื่อน (Mobilization) มวลสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการของผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ไปด้วยกันและแก้ปัญหาไปด้วยกัน

4. ลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะ 3 ประการ ที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างผสมผสานกลมกลืน คือ (สุวรรณา ไชยะธน, 2547 : 92-93)

1. เป็นการค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่จำเป็น เช่น ข้อมูล ความจริง ปัญหาเชิงพัฒนาที่จะต้องแก้ไข สมมติฐานสำหรับการทดสอบต่อไป แผนการดำเนินงานสำหรับการพัฒนาการวิจัยหรือแก้ปัญหาและการติดตามประเมินผลการพัฒนาแก้ไขปัญหา

2. เป็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น ผู้ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและผู้ได้รับผลลัพธ์ของการวิจัย

3. เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการดำเนินชีวิตจริงไม่ใช่เป็นการจำลองจากชีวิตจริงมาเพื่อการวิจัยอย่างที่มักจะทำกันในห้องทดลองของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ผู้เข้าร่วมในการวิจัยต้องเอาการดำเนินชีวิตที่ตนกระทำอยู่เป็นปกติธรรมดา มาเป็น "เดิมพัน" และจะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมครั้งนี้

5. รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

PAR อาจมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมแบบหนึ่งแบบใด คือ (สุวรรณา ไชยะธน, 2547 : 92)

1. มีนักวิจัยจากภายนอกเป็นนักวิจัยหลัก (Principal Researcher) ในระยะแรก ๆ หรือวงรอบแรก ๆ ของกระบวนการ PAR โดยมีประชาชนในท้องถิ่นเข้ามาเป็นนักวิจัยร่วม จนกระทั่งถึงระยะหนึ่งหรือวงรอบหลัง ๆ จึงค่อยโอนความรับผิดชอบของบทบาทผู้นำของนักวิจัยหลักจากภายนอกไปยังสมาชิกในชุมชนเอง โดยอาจจะมีนักวิจัยหลักหรืออาจไม่มีก็ได้

2. ไม่มีนักวิจัยหลักจากภายนอก แต่อาจมีผู้ให้คำปรึกษาจากภายนอกคนเดียวหรือเป็นคณะผู้ให้คำปรึกษาก็ได้ และมีสมาชิกผู้ร่วมวิจัยจากในชุมชนท้องถิ่นนั้นเองจัดรูปองค์กรคณะผู้วิจัยขึ้นเองตามที่เหมาะสมกับลักษณะปัญหาเชิงพัฒนา (Development Problem) ที่ต้องการจะแก้ไขของชุมชนท้องถิ่น

3. รูปแบบอื่น ๆ ที่ดัดแปลงหรือประยุกต์ไปจากรูปแบบทั้งสองที่กล่าวแล้วข้างต้น เช่น ไม่เรียกว่านักวิจัยหลักจากภายนอก และไม่เรียกว่าผู้ให้คำปรึกษา แต่อาจเรียกว่าผู้อำนวยกระบวนการ (Facilitator) เป็นต้น

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนหรือสมาชิกของชุมชนกับผู้วิจัยได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประเมินปัญหาความต้องการของชุมชน (Need Assessment) ร่วมกัน ตลอดจนวิเคราะห์ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดำเนินการ และประเมินผลในขั้นสุดท้าย โดยในกระบวนการนี้สมาชิกจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยตลอด

เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ต้องการพัฒนาคนเป็นกระบวนการที่สร้างคนเพื่อไปสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ให้สามารถต้านทานกับความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม สังคม หรือแม้กระทั่งการศึกษาเพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวและเลือกเส้นทางการพัฒนาให้ตนได้อย่างชาญฉลาดต่อไป

6. วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วิธีดำเนินการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือ PAR นั้นมีกิจกรรมที่แตกต่างกันอยู่สองชุด คือ (ศศิธร นันทิยานนท์ และคณะ 2547 : 13)

1. กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการหรือ PAR ของผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัย

กิจกรรมของผู้ประสานงานการวิจัย คือ กิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยปฏิบัติการตามโครงการ PAR แต่ละคนในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัยคือการสร้างรูปแบบ PAR ที่มีประสิทธิภาพเป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้ รูปแบบของ PAR ที่มีประสิทธิผลนั้นจะต้องเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลืองเงินทอง กำลังงานและเวลาไม่มากนัก แต่ในเวลาเดียวกันก็ได้รับผลตอบแทนสูง

2. กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือ PAR ของชุมชน

กิจกรรมวิจัยปฏิบัติการของชุมชน คือ กิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ปัญหาชุมชนของนักวิจัยปฏิบัติการร่วมกับชุมชน นักวิจัยปฏิบัติการที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มแรก และค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นจะสามารถแก้ปัญหาของตนไปตามลำพังได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมิต้องได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก

7. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการของการทำงานร่วมกัน ต้องอาศัยการสืบสวนสอบสวนหาปัญหาและข้อโต้แย้งร่วมกันเป็นกลุ่มวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหารวมกันเป็นกลุ่ม และเหนือสิ่งอื่นใดต้องปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเป็นกลุ่มในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เมื่อมีการใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างถูกต้อง ก็จะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างน้อยสามประการ คือ สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้น สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นมีการกระทำมากขึ้น และสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นมีการเผยแพร่พลังความรู้กันมากขึ้น

กระบวนการของ PAR นั้น มิใช่เพียงการสืบค้นปัญหาและการแก้ไขปัญหาเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการกระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นมีการกระทำต่อปัญหา

เหล่านั้น การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดต่อปัญหาทำให้สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ผลสุดท้ายสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นมิได้เพียงเรียนรู้การแก้ปัญหาเท่านั้น แต่ได้เพิ่มพูนความรู้ให้พร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาที่ยากไปกว่านี้

กระบวนการและผลลัพธ์ของการวิจัยแบบ PAR นั้นเป็นของสมาชิกของชุมชนท้องถิ่น สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิ์และเสียงที่สำคัญในการตัดสินใจอันเป็นส่วนหนึ่งของ PAR แต่เพื่อให้การตัดสินใจนั้นได้รู้ทั่วกัน จึงจำเป็นต้องให้สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นได้รู้ถึงปัญหาทุก ๆ ด้าน การวิจัยแบบปฏิบัติการแบบนี้สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนเข้าร่วมตลอดกระบวนการ มีส่วนเกี่ยวข้องในผลพวงของการตัดสินใจ ที่กำลังตามมาไม่ว่าในทางบวกหรือทางลบ ผู้ประสานงานการวิจัยจะต้องยอมรับในกฎข้อนี้และเฉียบแหลมที่จะแนะแนวทางการแก้ไขหรือควบคุมกระบวนการด้วยตนเองหรือด้วยหน่วยงานภายนอก

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR นั้น การมีส่วนร่วมจะหมายถึง การที่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกด้านของกระบวนการพัฒนา ซึ่งรวมทั้งการตัดสินใจ การวางแผนการดำเนินงานโครงการ ผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัย จึงต้องหลีกเลี่ยงโดยจะไม่เข้าไปรับผิดชอบมากเกินไป แต่กลับทำหน้าที่เผยแพร่หรือมอบหมายงานให้สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นทำแทน ความสำเร็จของผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัยนั้นสามารถวัดได้จากการดูว่า ชุมชนนั้นได้ทำหน้าที่ของแต่ละคนไปได้มากน้อยเพียงใด การมีส่วนร่วมจึงหมายถึง การที่ประชาชนหรือสมาชิกของชุมชนกับผู้วิจัย ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประเมินปัญหาความต้องการของชุมชน (Need Assessment) ร่วมกันวิเคราะห์และศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา การสำรวจทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อวางแผนในการแก้ปัญหา ดำเนินการและประเมินผลในขั้นตอนสุดท้าย โดยกระบวนการนี้สมาชิกของชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยตลอด

8. ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

อมรวิชช์ นาครทรรพ และดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว (2541 : 8 – 11 อ้างถึงใน เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, 2545 : 244-247) ได้แบ่งขั้นตอนไว้ ดังนี้

ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่

ในขั้นเตรียมการประสานพื้นที่นี้มีงานต่าง ๆ มากมายที่นักวิจัยต้องทำ อาทิ

1. การคัดเลือกชุมชน ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้วิจัยในการสำรวจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ของชุมชนทุกด้าน นับตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรของชุมชน ลักษณะทางด้านชีวภาพ ข้อมูลทางด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว ควรรวบรวมข้อมูลทั้งด้านเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยอาจอาศัยจากหน่วยราชการที่มีอยู่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสำรวจเบื้องต้นในชุมชน ต่อจากนั้นจึงตัดสินใจเลือกชุมชนที่มีความเหมาะสม และมีปัญหาที่สามารถดำเนินการวิจัยได้

2. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เพื่อปูทางไปสู่การผลักดันให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ระหว่างสมาชิกของชุมชน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่คนในชุมชนไว้วางใจและให้การยอมรับจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้วิจัยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเสียก่อน ซึ่งจะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเป็นศิลปะและเป็นงานที่ไม่ง่ายนัก เนื่องจากในปัจจุบันแทบไม่มีชุมชนใดที่ไม่เคยมีบุคคลภายนอก นักวิจัย นักพัฒนาเข้าไป ทุกชุมชนต่างได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอกมามากบ้างน้อยบ้าง แต่ละชุมชนจะมีกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งอาจเป็นการจัดตั้งขึ้นเอง หรือมีบุคคลอื่นเข้ามาจัดตั้งให้ ดังนั้น บทบาทภาระหน้าที่ของผู้วิจัยในการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ที่น่าจะทำได้คือ

2.1 เข้าพื้นที่ด้วยความเชื่อมั่นว่าบุคคลในชุมชนมีความคิด ความสามารถในการวิเคราะห์แจกแจงปัญหา ตลอดจนแก้ปัญหาได้

2.2 ในทุกโอกาสต้องเปิดให้คนในชุมชนแสดงความคิด ความรู้สึก ปัญหา นักวิจัยต้องรู้จักการรับฟังคนในชุมชนให้มาก

2.3 บอกตนเองเสมอว่าเป็นเพียงผู้กระตุ้น ให้กลุ่มเป้าหมายเกิดแนวคิดในการพัฒนาเป็นผู้คอยประคับประคองเกื้อหนุนร่วมดำเนินกิจกรรมกับชุมชน และทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ เตรียมความพร้อมทักษะในการปฏิบัติงานให้กับชุมชน รู้จักบูรณาการตนเองให้เข้ากับวิถีชีวิตในชุมชนนั้น

2.4 ทำการติดต่อกับบุคคลสำคัญ ๆ ในชุมชน ถ้าเป็นหมู่บ้าน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้อาวุโสที่คนในชุมชนให้การยอมรับ ครู พ่อค้า เป็นต้น ถ้าเป็นในองค์กรหรือหน่วยงานก็ต้องติดต่อกับผู้บริหาร ผู้เป็นเจ้าของสถานที่ เช่น ผู้อำนวยการ ครูใหญ่ ครูหัวหน้าสาย ฝ่ายปกครอง ฝ่ายวิชาการ เป็นต้น โดยแนะนำตนเอง

ต่อคนในชุมชนว่าท่านเป็นใคร มาทำอะไร รวมทั้งแนะนำโครงการ ซึ่งเป็นการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยนี้

2.5 เปิดโอกาสให้มีการซักถาม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดทุกขั้นตอน ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่นี้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ถ้าผู้วิจัยไม่สามารถบูรณาการตนเองเข้ากับชุมชนได้ ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดโครงการได้ก็จะเป็นการยากที่จะก้าวไปสู่ขั้นตอนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ

ขั้นเริ่มวิจัย ใส่ใจกระบวนการชุมชน

ขั้นเริ่มวิจัยใส่ใจกระบวนการชุมชนประกอบไปด้วยกิจกรรมต่างๆที่นักวิจัยพึงกระทำ ได้แก่

1. การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการประเมินทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น โดยดำเนินการศึกษาร่วมกับชุมชนซึ่งจำเป็นต้องกระทำควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องของกระบวนการและขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ในการให้ความรู้แก่ชุมชนนี้เป็นการใช้รูปแบบและแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ครอบคลุมการพัฒนาทักษะต่าง ๆ นับตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูล ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ของชุมชน การตีความข้อมูล การสรุปและให้ข้อเสนอแนะ บนพื้นฐานของข้อมูล

2. การกำหนดปัญหา ซึ่งในเบื้องต้นอาจพบว่า ชุมชนมีปัญหาและความต้องการที่หลากหลายแต่เมื่อถึงขั้นการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา อาจจะพบว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเลือกและกำหนดปัญหามีการลำดับความสำคัญของปัญหา โดยพิจารณาจากปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ความรุนแรงของปัญหา ความยากง่ายในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ความเร่งด่วนของปัญหา และจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งในขั้นตอนนี้จะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการอภิปรายแสดง ความคิดเห็น และตัดสินใจในการเลือกและกำหนดปัญหา

3. การร่วมกันออกแบบการวิจัย โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยกำหนดวิธีการเก็บข้อมูลอะไร อย่างไร ส่วนใดจะใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต หรืออาจจะใช้การอภิปรายกลุ่ม จะใช้เวลาในการเก็บข้อมูลนานเท่าไร ใครจะรับผิดชอบเก็บข้อมูลในเรื่องอะไรเป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้ อาจพบข้อจำกัดสำหรับคนในชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากประสบการณ์และความรู้ในเรื่องการทำวิจัยมีจำกัด ดังนั้น ตัวผู้วิจัยจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนคัดเลือกสมาชิกในชุมชนที่มาร่วมควรจะเป็นผู้ที่อ่านออก เขียนได้ ทั้งนี้เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปแล้ว สมาชิกของชุมชนก็จะได้ทราบถึงสถานการณ์ของปัญหาที่ได้มีการหยิบยกมาว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด อะไรคือสาเหตุของปัญหา มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ๆ ใครหรือกลุ่มใดที่มีผลกระทบหรือได้รับความเดือดร้อนจากปัญหานั้น ๆ ใครหรือกลุ่มใดที่มีผลกระทบหรือได้รับความเดือดร้อน จากปัญหานั้นบ้าง

5. การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ทราบ และเป็นการร่วมกันยืนยัน และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมกับเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนงาน หรือโครงการเพื่อแก้ปัญหาต่อไป

ขั้นพัฒนามุ่งแก้ปัญหาชุมชน

ขั้นตอนมุ่งแก้ปัญหาชุมชน ประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักวิจัยพึงดำเนินการดังนี้

1. กำหนดโครงการเพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการระบุกิจกรรม ต่าง ๆ ขั้นตอนการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิก แต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม จัดทำตารางและกำหนดเวลาที่จะดำเนินตามโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ ยังเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชนผู้วิจัย นอกจากจะเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ แล้วผู้วิจัยอาจจะต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เช่น แนะนำช่องทางในการหาแหล่งทรัพยากร หรือแหล่งที่ให้การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน นอกเหนือจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำมาใช้ดำเนินงาน

2. การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ โดยมีแกนนำ หรือกลุ่มในชุมชนเป็นกลุ่มทำงานแต่กลุ่มนี้จะต้องเป็นกลุ่มบุคคลที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ โดยกลุ่มทำงานหรือกลุ่มแกนนำนี้ อาจจะเป็นกลุ่มหรือองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือลักษณะของงาน แต่ในกรณีที่ชุมชนยังไม่มีกลุ่มหรือองค์กรที่เหมาะสม

ก็มีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมที่ได้ตั้งไว้

สิ่งที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือ การกระจายหน้าที่ ความรับผิดชอบต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกของชุมชนระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำงานระหว่างสมาชิกชุมชนกับผู้วิจัย และการมอบหมายงานให้ตรงกับศักยภาพและความสามารถของบุคคล การกระจายทรัพยากร และการให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ

ทั้งนี้ในการกำหนดกิจกรรมในการดำเนินงาน จำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะเฉพาะอย่างบางประการ ซึ่งรวมทั้งเทคนิคการบริหารงาน การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหา เพิ่มพูนทักษะต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน จึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบ ของผู้วิจัยในการจัดอบรมหรือจัดหาวิทยากรภายนอกหรือแม้แต่ในชุมชนเองที่จะเสริมความรู้ ทักษะให้กับสมาชิกทั้งก่อนและขณะปฏิบัติการ

3. การติดตามและประเมินผล ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อดูปัญหาและ อุปสรรคในการปฏิบัติงานว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องแก้ไข โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ ในขั้นตอนนี้สมาชิกของชุมชนยังมีส่วนร่วมและเป็นผู้ดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการ ดังนั้นจำเป็นเช่นกันที่กลุ่มติดตามและประเมินผล จะได้รับการฝึกอบรมความรู้ และเทคนิคในการติดตามและประเมินผลอย่างง่าย ๆ จากผู้วิจัยก่อนที่จะปฏิบัติงานเพื่อความเหมาะสมอาจมีการจัดตั้งกลุ่มติดตาม และประเมินผล กลุ่มใหม่ขึ้นอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ เพื่อทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะเพื่อป้องกันอคติที่จะเกิดขึ้นในการติดตามและประเมินผล

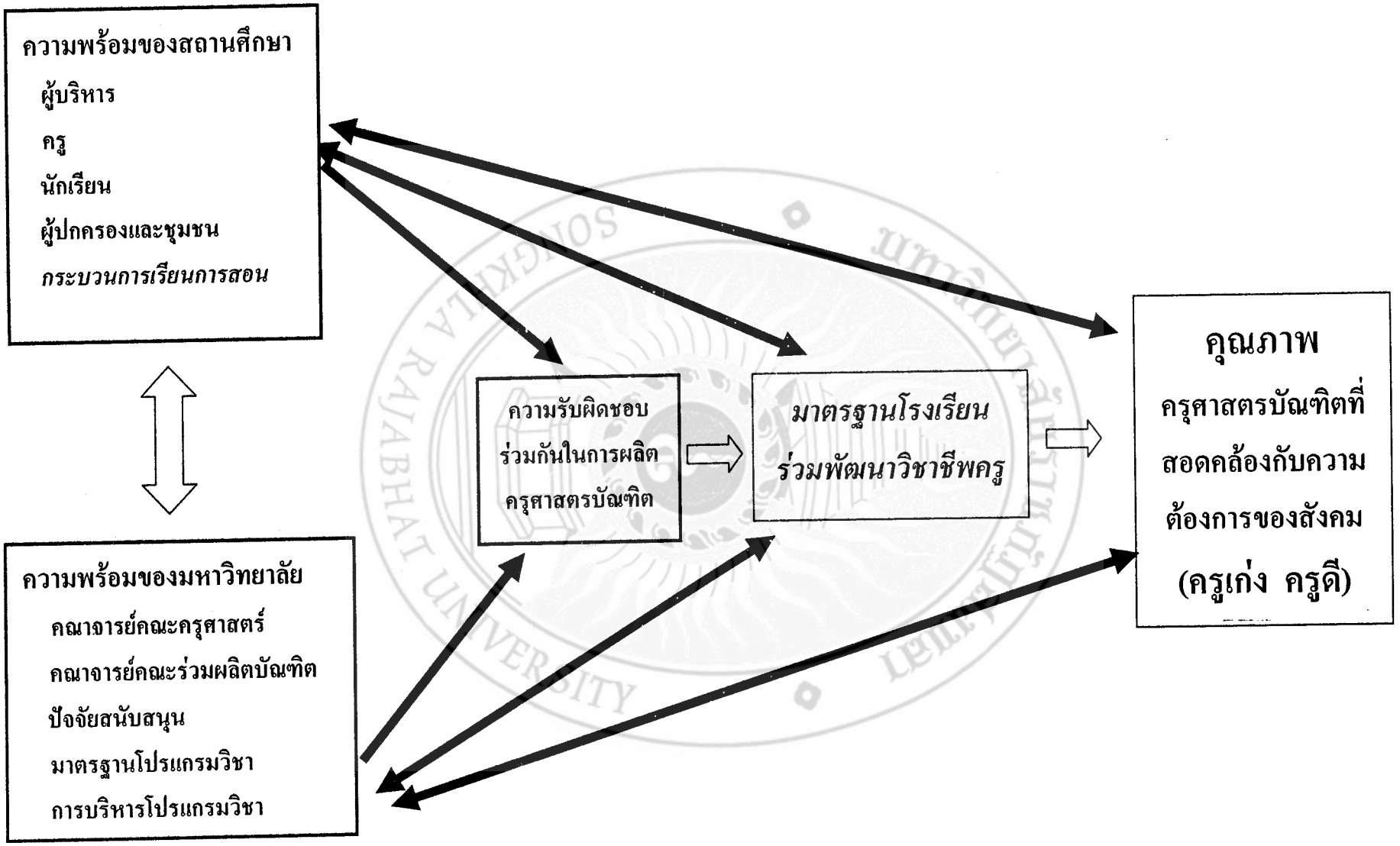

แผนภูมิที่ 2 : กรอบแนวคิดการวิจัย